

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETO
INFORMATIKOS IR STATISTIKOS KATEDRA

ERNESTA BURNEIKAITĖ
INFORMATIKOS TEISĖ

TEMA
ELEKTRONINĖS INFORMACIJOS PANAUDOJIMAS TEISMINIUOSE GINČUOSE

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas -
Lekt. Rytis Čėsna

Vilnius, 2008

TURINYS

ĮVADAS.....	3 psl.
1. ELEKTRONINĖS INFORMACIJOS SAMPRATA.....	6 psl.
1.1. Elektroninių įrodymų sąvoka.....	9 psl.
2. ELEKTRONINIAI ĮRODYMAI: RAŠYTINIAI ĮRODYMAI AR ATSKIRA ĮRODYMŲ RŪŠIS?.....	12 psl.
3. ELEKTRONINIŲ ĮRODYMŲ RŪŠYS.....	20 psl.
3.1. Elektroniniai dokumentai.....	21 psl.
3.1.1. Elektroniniu parašu pasirašyti elektroniniai dokumentai.....	24 psl.
3.2. Registrų kaupiami duomenys.....	28 psl.
3.3. Valstybės institucijų išduodami elektroniniai dokumentai.....	30 psl.
4. ELEKTRONINIŲ ĮRODYMŲ LEISTINUMAS, VERTINIMO PROBLEMOS IR TEISMŲ PRAKTIKOS PAVYZDŽIAI.....	33 psl.
IŠVADOS.....	41 psl.
LITERATŪRA.....	42 psl.
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA.....	49 psl.
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA.....	50 psl.

IVADAS

Informacinės technologijos tobulinamos su vis didesniu „pagreičiu“. Žmonės taip pat stengiasi sekti naujoves ir nuo jų neatsilikti. Kasmet daugėja Interneto – tinklo, suteikiančio plačias komunikacijos bei įvairių paslaugų galimybes virtualioje erdvėje, vartotjų. Gerėja sąlygos suklestėti informacinei visuomenei – atvirai, išsilavinusiai ir besimokančiai visuomenei, kurios nariai geba ir gali, o taip pat ir nori naudotis informacinėmis technologijomis. Tokiu būdu informacinės technologijos išsiskverbė į, galima sakyti, visas gyvenimo sritis: piliečiai naudojami valstybės sukurtomis ir skatinamomis naudotis elektroninėmis paslaugomis, pavyzdžiui, elektroninė teisės aktų iš Lietuvos Respublikos Seimo duomenų bazės užsakymo paslauga, duomenų teikimas: fiziniai asmenys, turintys elektronines banko paslaugų teikimo sutartis, turi galimybę kartą per metus neatlygintinai gauti duomenis apie save iš Centrinės hipotekos įstaigos tvarkomų registrų (Lietuvos Respublikos Hipotekos, Turto arešto aktų, Vedybų sutarčių, Sutarčių ir Testamentų registrų), arba Informatikos ir ryšių departamento prie LR Vidaus reikalų ministerijos galimybė užsisakyti teistumo ir neteistumo pažymas internetu.

Elektroninės komercijos srityje populiarėja įvairūs sandoriai internetu (pvz., pirkimo-pardavimo). Elektroninis paštas jau tapo vienu iš pagrindinių bendravimo būdų. Retas asmuo gali įsivaizduoti savo gyvenimą be kompiuterio, interneto, mobiliojo telefono ar kitų technologinio amžiaus išradimo, ir, kaip ir įprastinėse gyvenimo sferose, minėtos priemonės imamos naudoti ne tik teisėtiems, bet ir netiesėtiems tikslams pasiekti: pavyzdžiui, mobiliuoju telefonu siunčiamos sms žinutės siekiant įbauginti. Perkėlus teisinius santykius į elektroninę erdvę, prireikia pakoreguoti teisės aktus arba kurti naujas teisės normas. Pavyzdžiui, sutarčių pasirašymui elektroniniu būdu, tam kad užtikrinti elektroniniams dokumentui keliamus reikalavimus, naudojamas elektroninis parašas, kuris teikiamas kvalifikuotų sertifikavimo centrų. Tam yra priimtas Lietuvos Respublikos Elektroninio parašo įstatymas ir visa grupė poįstatyminių teisės aktų.

Informacinės technologijos pasiekė ir teismų veiklą. 2004 metais pradėta diegti vieninga teismų informacinė sistema, į kurią ligi šiol suvedinėjami teismo sukurti dokumentai. Liteko duomenų bazėje informacijos paieška galima pagal kodeksų straipsnių numerius, bylų šalis arba specialius klasifikatorius. Vienas jų - klasifikatorius „Elektroniniai duomenys, kaip elektroniniai įrodymai“.

Problema. Sprendžiant iš Lietuvos Aukščiausiojo teismo praktikos, apylinkių bei apygardų teismai skirtingai vertina kai kuriuos elektroninius įrodymus, jų svarumą bei leistinumą, kada susiduriama su jų panaudojimu teisiniuose ginčiuose. Dėl sparčios informacinių komunikacinių technologijų raidos, įstatymų bazė tampa nepakankama, ima trūkti teisinio aiškumo.

Temos naujumas ir aktualumas. Elektroniniai įrodymai vaidina vis didesnę vaidmenį teismų praktikoje. Šalys ir tretieji asmenys, pagrįsdami savo teiginius arba stengdamiesi paneigti jiems mestus kaltinimus, vis dažniau remiasi būtent elektroniniais įrodymais, todėl svarbu išnagrinėti šią įrodymų rūšį. Elektroninių įrodymų panaudojimo civiliniame procese tema yra rašę Tomas Lamanuskas (straipsnyje „Elektroniniai duomenys kaip įrodinėjimo priemonė civiliniame procese“ (Justitia, 2001, Nr.2), Mindaugas Civilka (konspekte „Elektroninės komercijos reguliavimas tarptautinėje ir ES teisėje“, paskelbta www.teisininas.lt), Rita Vaitkevičienė (straipsnyje „Elektroninių duomenų naudojimo civiliniame procese galimybės“ (Justitia, 2005, Nr.4). Tam tikrus aspektus, susijusius su elektroniniais įrodymais, (elektroninės komercijos, kompiuterinių nusikaltimų, elektroninio parašo, domenų vardų srityse), (greta jau minėtų M. Civilkos ir T. Lamanausko), yra pateikę dr. D. Štītis, S. Toliušis, L. Ulevičiaus, D. Sauliūnas knygoje „Informacinių technologijų teisė“, elektroninių dokumentų ir elektroninio parašo srityje savo straipsnius yra publikavę jau minėtas dr. D.Štītis, prof. R. Petrauskas bei Rytis Čėsna (“Elektroninio dokumento ir kompiuterinės informacijos apsauga” Vilnius 2000. R.Čėsna, R.Petrauskas Legal Regulation of Electronic signatures in Lithuania // Journal of Electronic Signatures). Teisinėje literatūroje elektroniniai įrodymai daugiausia tapatinami su rašytiniais įrodymais, nors vienoms elektroninių įrodymų rūšims toks prilyginimas tinka (pavyzdžiui, elektroniniu parašu pasirašyti elektroniniai dokumentai), tačiau kitoms – tai ginčytinas klausimas. Be to, yra tokių objektų, kurių neįmanoma paversti jų funkcionalumą atspindinčia popierine forma. Šios temos naujumą užtikrins tai, kad bus pateikiamos elektroninių įrodymų rūšys, jų teisiniai aspektai bei vieni naujausių teismų praktikos pavyzdžiai, ypač akcentuojant valstybės institucijų išduodamų elektroninių dokumentų reikšmę. Apžvelgiama, kaip Lietuvos Aukščiausiasis teismas ir kai kurie apylinkių teismai yra vertinę atskiras elektroninių įrodymų rūšis, kaip tam tikras su darbo tema susijusias bylas sprendžia kai kurių ES šalių, Jungtinių Amerikos valstijų teismai.

Tikslas. Nustatyti, elektroninės informacijos panaudojimo teisiniuose ginčiuose teisinius aspektus bei nustatyti, ar elektroniniai duomenys visada gali būti vertinami kaip rašytiniai įrodymai, ar juos reikėtų išskirti į atskirą įrodinėjimo priemonių rūšį.

Tyrimo uždaviniai. Magistriniame darbe keliami šie uždaviniai:

- 1) išanalizuoti ir suformuluoti elektroninių įrodymų sąvoką;

- 2) išnagrinėti ir įvertinti, ar elektroninius įrodymus reikalinga išskirti kaip atskirą įrodymų rūšį, ar užtenka laikyti rašytiniais įrodymais;
- 3) išskirti elektroninių įrodymų rūšis ir atskleisti jų reikšmę teismų praktikai;
- 4) nustatyti, su kokiomis problemomis susiduriama, vertinant įrodymus.

Tyrimo objektas – elektroninė informacija, kuri naudojama kaip įrodymai sprendžiant teisinius ginčus.

Metodai. Darbe taikyti teleologinis, sisteminis, lingvistinis, empirinis, lyginamasis, teorinis bei mokslinės literatūros, teisinių dokumentų analizės ir sintezės metodai. Darbo išvados parengtos remiantis išnagrinėta moksline teisine literatūra, Lietuvos įstatymais bei Lietuvos ir užsienio šalių teismų praktikos analize.

Pirmajame skyriuje pateikta elektroninės informacijos samprata, suformuluota Europos Bendrijos bei Lietuvos teisės aktuose. Kaip sektini pavyzdžiai pateikiami JAV ir Kanados elektroninių įrodymų apibrėžimai.

Antrajame skyriuje nagrinėjami rašytinių įrodymų teisiniai aspektai bei kokios įrodymų rūšiai vertėtų priskirti elektroninius įrodymus. Elektroninių dokumentų srityje, remiantis elektroninio parašo įstatymu, mažėja neaiškumų dėl jų, kaip elektroninių dokumentų vertinimo, tačiau likusieji elektroniniai įrodymai dar sukelia nemažai rūpesčių.

Trečiajame skyriuje išskirtos elektroninių įrodymų rūšys. Šiame kontekste kaip pagrindinės įrodymų rūšys išnagrinėti elektroniniai dokumentai (taip pat pasirašyti elektroniniu parašu), registru bei valstybės institucijų dokumentai.

Ketvirtajame skyriuje apžvelgtas elektroninių įrodinėjimų leistinumai bei vertinimo problematika. Pateikta elektroninių įrodymų vertinimo aspektai bei konkrečių atvejų analizė.

1. ELEKTRONINĖS INFORMACIJOS SAMPRATA

Norint išnagrinėti elektroninės informacijos sampratą, pirmiausia reikia suvokti, kas apskritai yra informacija. Informacinių technologijų moksluose informacija paprastai suprantama kaip duomenys, kurių turinys ir forma tinka tam tikram panaudojimui. Duomenys – tai „žaliava“: skaičiai, vaizdai, garsai, faktai. Kada duomenys surenkami ir apdorojami, (tai gali būti jų formatavimas, filtravimas, analizė ar kitos operacijos), bei suvokiami ir panaudojami vartotojo – jie tampa informacija. Taigi iš esmės, duomenys nuo informacijos skiriasi tik savo paskirtimi. Duomenys aprašo faktus, realybę ir yra skirti informacijai parengti. Tačiau galimas variantas, kad duomenys bus pateikiami kitam naudotojui, kaip informacija, o informacija naudoti - kaip duomenis, rengiant kitą informaciją. Taigi vienas autorius siūlo duomenis apibrėžti kaip informaciją, kuri nėra skirta galutiniam naudojimui [57; P. 544] tuo tarpu kito tyrinėtojo nuomone: ir duomenys, ir informacija vadinami duomenimis [60; P. 256]. Informatikos teisės moksle, teisės aktų leidyboje dažniausiai nėra išskiriamos atskiros sąvokų „informacija“ ir „duomenys“ reikšmės, todėl ir šiame darbe jos bus vartojamos kaip sinonimai.

Elektroninių duomenų samprata pirmiausia buvo suformuluota kaip tam tikras duomenų pranešimas. Jungtinių tautų tarptautinės prekybos teisės komisijos parengto Elektroninės komercijos pavyzdinio įstatymo 2 str. (a) d. nurodo, kad duomenų pranešimas reiškia informaciją, sukurtą, išsiųstą, gautą ar saugomą elektroninėmis, optinėmis ar panašiomis priemonėmis, įskaitant, bet neapsiribojant, elektroninių duomenų apsikeitimą (EDI), elektroninį paštą, telegramas, teleksą ar telekopijas. Nors Elektroninės komercijos pavyzdinis įstatymas išvardino informacijai siųsti ir gauti naudojamas priemones, tačiau pati sąvoka „duomenys“ iš esmės apima ir kompiuteriu sukurtus duomenis, kurie nors ir galėtų būti perduodami, tačiau nėra tam skirti. Tad sąvokos tikslas - apimti bet kokius duomenis, kurie yra sukurti, saugomi ar perduodami nepopierinėje formoje. Norint išsaugoti teisės normos aktualumą, (technologijoms sparčiai tobulėjant), terminu „panašios priemonės“ išreiškiamos priemonės, atliekančias analogišką funkciją – taip užtikrinama, kad ši sąvoka netrukus nepasentų. Dėl šios priežasties pateiktas priemonių sąrašas nėra baigtinis.

Duomenų pranešimo sąvoka yra praplečiama Europos Parlamento ir Tarybos sprendime 2004/387/EB dėl suderinto paneuropinių e. valdžios paslaugų teikimo valstybės valdymo institucijoms, verslo subjektams ir piliečiams, kur pateikiama telematinio tinklo samprata. Šio sprendimo 3 str. (a) dalyje telematinis tinklas apibrėžiamas kaip visapusiškas duomenų perdavimo sistema, kurią sudaro ne tik fizinė infrastruktūra ir jungtys, bet taip pat ir su tuo

susijusios paslaugos ir įdiegti taikomieji dalykai, kurie leidžia valstybės valdymo institucijoms, verslo subjektams ir piliečiams tarpusavyje keistis informacija elektroniniu būdu [22].

Asmenų apsaugos srityje, direktyvoje Dėl asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo Nr. 95/46/EB, Europos Sąjungos Parlamentas ir Taryba elektroninius duomenis apibrėžia per asmens duomenų sąvoką, kur įvardija, kad tai gali būti bet kokia informacija, susijusi su asmeniu. Garsiniai ir vaizdiniai duomenys taip pat įeina į šią informacijos sąvoką [18; Preambulės 14 p.]. Minėtoje direktyvoje teigiama, jog asmens duomenų tvarkymas yra bet kuri operacija ar operacijų rinkinys, kuriuo automatiniais arba neautomatiniais būdais atliekami tam tikri veiksmai su asmens duomenimis; pateikiamas baigtinis veikslių sąrašas: asmens duomenų „rinkimas, užrašymas, rūšiavimas, saugojimas, adaptavimas ar keitimas, atgaminimas, paieška, naudojimas, atskleidimas perduodant, platinant ar kitu būdu padarant juos prieinamus, išdėstymas reikiama tvarka ar sujungimas derinant, blokavimas, trynimasis ar naikinimas“ [18; 2 str. b p.]. Tačiau ši direktyva taikoma tik tada, kai duomenys tvarkomi automatiniais būdais, arba kai tvarkomi neautomatiniais būdais, tačiau duomenys sudaro arba yra skirti sudaryti tik rinkmenų sistemos dalį [18; 3 str. 1 d.], t.y. laikomi ar ketinami laikyti, kitaip tariant saugoti, rinkmenų sistemoje [18; Preambulės 15 p.]. Taigi nors sąvoka „elektroniniai duomenys“ tiesiogiai nėra minima, tačiau galima numanyti, jog būtent tokie duomenys yra aprašomi. Tačiau šioje direktyvoje pateikiamas elektroninių duomenų apibrėžimas, kaip buvo užsiminta pastraipos pradžioje, taikomas tik kalbant apie su asmenimis susijusius elektroninius duomenis [18].

Viena naujoviškesnių elektroninių duomenų sąvoka pateikiama 2001 11 23 Jungtinių Tautų Konvencijoje dėl elektroninių nusikaltimų, (su tam tikromis išlygomis ir pareiškimais ratifikuotoje Lietuvos Respublikos Seimo), kur elektroniniai duomenys išskiriami į kompiuterinius duomenis ir srauto duomenis. Kompiuteriniai duomenys apibrėžiami, kaip „bet kokia faktų, informacijos arba sąvokų pateiktis tokiu pavidalu, kad juos būtų galima apdoroti kompiuterine sistema, taip pat programa, pagal kurią kompiuterinė sistema gali vykdyti tam tikrą funkciją“. Tuo tarpu srauto duomenys, apibrėžiami kaip visi kompiuteriniai duomenys, kurie yra „perduodami kompiuterine sistema, suformuoti kompiuterinės sistemos, kuri sudaro ryšio grandinės dalį, ir rodantys perduotos informacijos kilmę, paskirtį, perdavimo kelią, laiką, datą, dydį, trukmę arba pagrindinės paslaugos rūšį“. Taigi pirmasis terminas labiau atspindi informacinę (turinio) reikšmę, be abejo, išreikštą kompiuteriui suprantama kalba, o srauto duomenys – daugiau techninio pobūdžio informacija, tačiau elektroninės informacijos kaip įrodymų panaudojimo srityje galinti būti labai svarbi: pvz., sutarties pasirašymo arba mokėjimo pervedimo į verslo partnerio sąskaitą tikslus laikas, kur ir viena dešimtoji sekundės dalis reikšminga, jei yra svarbu suspėti pasirašyti ar pervesti pinigus būtent tą dieną, (tokiu atveju,

viena sekundė po vidurnakčio gali lemti, tarkim, delspinigių skaičiavimą). Apskritai, Konvencijoje dėl elektroninių nusikaltimų elektroniniai (kompiuteriniai ir srauto) duomenys įvardyti kaip labai plati sąvoka, kadangi konkrečiai nenurodoma nei duomenų forma, nei būtent kokiomis priemonėmis turi būti naudojamosi. [23]

Kalbant apie srauto duomenis, minėta sąvoka taip pat yra apibrėžiama, (akcentuojant elektroninių ryšių tinklus), ir Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje Dėl privatumo ir elektroninių ryšių Nr. 2002/58/EB, kurioje konstatuojama, kad tai yra duomenys, kurie „tvarkomi pranešimui perduoti elektroninių ryšių tinklu, taip pat sąskaitoms už tokį perdavimą pateikti“ [19; 2 str. b p.]. Pagal šią direktyvą „srauto duomenys gali apimti bet kokią informacijos pakeitimą tinkle, kuriuo perduodamas pranešimas, siekiant atlikti perdavimo operaciją. Srauto duomenys gali, inter alia, apimti duomenis, nurodančius pranešimo maršrutą, trukmę, laiką ar apimtį, naudojamą protokolą, siuntėjo ar gavėjo galinio įrenginio vietą, tinklą, kuriame pranešimas atsirado ar pasibaigė, ryšio pradžios bei pabaigos laiką ir trukmę. Jie taip pat gali apimti ir formatą, kuriuo pranešimas perduodamas tinklu“ [19; Preambulės 15 punktas]. Šiame kontekste pranešimas suvokiamas kaip apsieičiama arba perduodama tarp baigtinio skaičiaus šalių, naudojantis viešai prieinamomis elektroninių ryšių paslaugomis, informacija [19; 2 str. d punktas]. Direktyvoje dėl privatumo ir elektroninių ryšių pateikta dar viena svarbi sąvoka – „elektroninis paštas“. Jis apima tiek tekstinius, tiek balso, garso ar vaizdo pranešimus, nusiųstus viešuoju ryšių tinklu, ir saugomus tinkle arba gavėjo galiniame įrenginyje, kol jį gavėjas paima [19; 2 str. h punktas]. (Apie elektroninio pašto pranešimus plačiau bus kalbama kitame skyriuje.)

Dar vienoje, gana specifinėje – elektroninių mokėjimų - srityje Europos Parlamentas ir Taryba direktyvoje 2000/46/EB apibrėžė dar vieną elektroninių duomenų, šiuo atveju, elektroninių pinigų sąvoką. Šioje „direktyvoje elektroniniai pinigai suprantami kaip elektroninis monetų ir banknotų pakaitalas, laikomas tokiose elektroninėse laikmenose kaip elektroninė kortelė ar kompiuterio atmintis ir paprastai skiriamas atlikti elektroninius mokėjimus ribotomis sumomis“ [16; Preambulės 3 p.]. Akivaizdu, jog elektroniniai pinigai nėra laikomi materialiu objektu. Jie suvokiami tik kaip piniginė vertė, kuri išreiškiama kaip pretenzija emitentui, saugoma elektroninėse laikmenose, kurios išleidžiama suma yra ne mažesnės vertės negu išleista piniginė vertė ir kurią įmonės, kurios nėra emitentai, priima kaip mokėjimo priemonę [16; 1 str. 3 d. b p.] Taigi tai tam tikra elektroninė informacija, kuri elektroninėje erdvėje atstoja įprastinius pinigus.

Elektroninių duomenų sąvoka apibrėžta Lietuvos Respublikos elektroninio parašo įstatyme, kur ji pateikiama ganėtinai plati - tai „visi duomenys, kurie tvarkomi informacinių technologijų priemonėmis“ [5; 2 str. 2 d.]. Taigi galima teigti, jog Lietuvos įstatymų kūrėjas pasielgė labai apdairiai, pateikdamas visapusiškai plačią sąvoką, kadangi net ir tobulėjant

informacinių technologijų priemonėms, sąvoka išliks aiški ir nebus tikimybės ją netinkamai interpretuoti. Be to, sąvoka „visi duomenys“ leidžia apibrėžti bet kurios srities, bet kokio formato duomenis, jeigu juos galima tvarkyti informacinių technologijų priemonėmis.

Tam tikrą reglamentavimą galima išvėlgti Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso 1.73 straipsnio 2 dalyje, kurioje kalbama apie dokumentus, perduotus telegrafinio, faksimilinio ryšio ar kitokiais telekomunikacijų galiniais įrenginiais, tačiau konkrečiai apie elektroninius duomenis šiame kodekse nėra kalbama [1]. Analogiška samprata pateikiama ir Lietuvos Civilinio proceso kodekso 198 str. 2 dalyje, kuriuo teismams leidžiama priimti kaip įrodymus, teisės aktų nustatyta tvarka perduotus telekomunikacijų galiniais įrenginiais, pasirašytus dokumentus [2].

Bene pats naujausias apibrėžimas, (jau ne duomenų, o informacijos, nors iš esmės šios sąvokos atskiriamos, bet nėra patikslinamos, taigi reikėtų jas interpretuoti kaip buvo išaiškinta skyriaus pradžioje), pateikiamas Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministro įsakyme „Dėl Saugaus elektroninės informacijos teikimo sutarties pavyzdinės formos patvirtinimo“ Nr. 1V-241, kur nurodoma, kad „Elektroninė informacija – neišlaptinta informacija (arba duomenys), kuri saugoma, perduodama ar kitaip apdorojama elektroniniu būdu valstybės institucijų ir įstaigų valdomose informacinėse sistemose, leidžiančiose tokią informaciją saugoti, perduoti ar kitaip apdoroti, arba valstybės ir žinybiniuose registruose ir sudaranti sąlygas sėkmingai atlikti valstybės institucijoms ir įstaigoms pavestas funkcijas“ [14]. Taigi ši sąvoka taipogi pakankamai plačiai apibrėžia elektroninės informacijos sampratą, nors atsižvelgiant į įstatymo taikymo sritį, valstybės institucijų informacinių sistemų valdymo ir eksploatavimo kontekstą, galima spręsti, kad įstatymo leidėjas turėjo tikslą įvardinti elektroninės informacijos sąvoką siaurąja prasme - kaip elektroninio dokumento sampratą.

1.1. Elektroninių įrodymų sąvoka

Svarbiausia elektroninė informacija teisiniame procese – elektroniniai įrodymai. Nesant aiškiai elektroninių įrodymų apibrėžčiai Lietuvos teisės aktuose, tikslinga atsižvelgti į užsienio šalių reglamentavimą šioje srityje kaip į pavyzdinę patirtį.

Labai plačią ir lengvai suprantamą elektroninių įrodymų sąvoką suformulavo Jungtinių Amerikos valstijų mokslininkai, nagrinėdami elektroninio dokumento sampratą. Elektroniniai įrodymai buvo apibrėžti, kaip bet kokia informacija sukurta ir išsaugota skaitmeninėje formoje, kai šiai informacijai sukurti yra naudojamos kompiuterinės sistemos. Sukūrimas ir saugojimas kompiuterinių technologijų priemonėmis bei galimybė atkurti informaciją (nesvarbu, kas atkuria) tokius elektroninius duomenis leidžia laikyti tinkamais įrodymais teisme. Tokiu būdu apimama labai didelė apibrėžimo taikymo sritis – tai beveik viskas, ką galima sukurti technologijomis:

duomenų bazės, operacinės sistemos, elektroninės ir mobiliuoju telefonu siųstos žinutės, įrašai telefono pokalbių apskaitos sistemose ir kita informacija, kurią galima išgauti iš kompiuterio atminties. [61, P.4]

Panaši sąvoka suformuluota Amerikos advokatų asociacijos elektroninių įrodymų rinkimo ir pateikimo pataisose, kuriose pateiktas sąrašas galimų įrodinėjimo priemonių:

- elektroninio pašto žinutės ir prie jų prisegti failai,
- MS Word ir kitais teksto redaktoriais surinkti tekstai,
- elektroninės skaičiuoklės (pvz., programa Excel atliktos užduotys),
- prezentacijų dokumentai (pvz., programa MS PowerPoint parengti darbai),
- grafinė medžiaga,
- animacija,
- paveikslėliai,
- garso ir vaizdo (audio ir video) medžiaga,
- balso pašto pranešimai (voice mail).

Taip pat teismas turėtų atsižvelgti į bylai reišmingą informaciją esančią serveriuose, kompiuterių tinkluose, duomenų bazėse, kompiuterio atmintyje, įvairiose laikmenose (pvz., kompaktiniuose diskuose) ir pan. [26]. Galima sakyti, jog teisės akto kūrėjas į sąvoką įtraukė visas pagrindines informacijos kaupimo, saugojimo, perdavimo priemones.

Kitas JAV teisės aktas „Vieningas kompiuterinės informacijos perdavimo aktas“ vienodina teisinį suvokimą ir pateikia kompiuterinės (ją galime suvokti kaip elektroninę) informacijos formulotę, teigdamas, kad tai elektroninė informacija, gauta kompiuteriu arba iš jo, arba esanti tokioje formoje, kuri gali būti apdorota kompiuterio. Į šią sampratą taipogi įeina ir padarytos kopijos bei su jomis susijusi informacija [38]. Atskirai pateikiama informacijos sąvoka, reiškianti duomenis, tekstus, paveikslėlius, garsus, mikroscemų išdėstymo metodus (mask works), kompiuterių programas, įskaitant ir jų rinkinius [38; 102 str. 35 p.].

Kanados „Vieningas elektroninių įrodymų aktas“ duomenis apibrėžia kaip bet kokios formos informaciją. Šiame teisės akte pateikiama dar viena reikšminga sąvoka „elektroninis įrašas“ reiškia duomenis, kurie yra sukurti arba saugomi, naudojant kompiuterinę sistemą arba kitą panašų įtaisą. (Taip pat yra nurodoma galimybė pateikti duomenų vaizdą kompiuterio ekrane – šiuo atžvilgiu, atspausdintas toks vaizdas būtų traktuojamas kaip originalas, o, tarkim, atšviestos arba nuskenuotos kopijos būtų laikomos rašytinio dokumento kopijomis.) Elektroninių duomenų pavyzdžiais galėtų būti į kompaktinį diską arba USB atmintinę įrašyta muzika arba filmas. Taip pat – balso pašto žinutė, išsaugota skaitmeniniame autoatsakiklyje; tačiau pokalbis, nors ir perduotas skaitmeninėmis priemonėmis, tačiau į teisės akto taikymo sritį neįeis, kadangi nėra išsaugotas jokioje laikmenoje. „Vieningas elektroninių įrodymų aktas“ išskiria ir pabrėžia

elektroninių duomenų (kaip įrodymų) savybę būti įrašytais kompiuterinių priemonių pagalba. Antraip, duomenys bus priskiriami kitoms įrodymų rūšims [39].

Iš pateiktų sąvokų matyti, jog JAV ir Kanados teisėje aiškiai įvardyta elektroninės informacijos kaip įrodymų samprata, tuo tarpu Lietuvos teisės aktai formuoja gana plačią elektroninės informacijos sampratą (Lietuvos Respublikos elektroninio parašo įstatymas, Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministro įsakymas “Dėl Saugaus elektroninės informacijos teikimo sutarties pavyzdinės formos patvirtinimo”), tačiau procesinėse teisės normose dar trūksta konkretumo. Civilinis ir civilinio proceso kodeksai kalba apie galiniais telekomunikacijų įrenginiais perduodamą informaciją, tačiau elektroninė forma niekur nėra išskiriama. Įstatymų leidėjas nėra pateikęs elektroninių įrodymų apibrėžimo. Vadinasi, elektroninių duomenų kaip įrodymų srityje paliekama daug erdvės teismų aiškinimui ir praktikai.

2. ELEKTRONINIAI ĮRODYMAI: RAŠYTINIAI ĮRODYMAI AR ATSKIRA ĮRODYMŲ RŪŠIS?

Dabartinės lietuvių kalbos žodynas sąvoką „įrodymas“ apibrėžia trejopai:

- 1) termino „įrodyti“ (veiksmo) sinonimas;
- 2) argumentas arba faktas, kuris patvirtina įrodomąjį dalyką;
- 3) protavimo sistema, padedanti padaryti naujas išvadas [45].

Tame pačiame žodyne sąvoka „įrodyti“ tapatinama su sąvoka „patvirtinti faktais, argumentais“.

Teisės moksle argumentavimas aiškinamas kaip „racionalus procesas, kai pateikiant teisinius argumentus įrodinėjamas tam tikrų teisinių reikalavimų ir teisinių teiginių teisinis pagrįstumas“ [58, P.73].

Civiliniame procese įrodinėjimą galima apibrėžti kaip tam tikrą pažintinę (tai, kas nežinoma, ištyrus ir įvertinus įrodymus tampa žinoma), paklūstančią loginio mąstymo dėsniams, „procesinę byloje dalyvaujančių asmenų ir teismo veiklą, kai reikšmingoms bylai faktinėms aplinkybėms nustatyti renkami, tiriami ir vertinami įrodymai, siekiant tinkamai išspręsti bylą“ [58; P.417].

Teisminio įrodinėjimo tikslas: šalys, įrodinėdamos savo nurodytus faktus, siekia įtikinti teismą sakančios tiesą. Todėl galutinis įrodinėjimo tikslas – nustatyti tiesą. Įrodinėjimo subjektai yra asmenys, turintys ir teisę, ir pareigą įrodinėti. Teisinis ginčas vyksta tarp šalių: ieškovo ir atsakovo, todėl jie yra pagrindiniai įrodinėjimo subjektai. Būtent įrodinėjant atskleidžiama civilinio proceso teisės rungtimosi principo esmė. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 12 str. minėtas principas apibrėžiamas kaip kiekvienos šalies pareiga „įrodyti tas aplinkybes, kuriomis remiasi kaip savo reikalavimų ar atsikirtimų pagrindu“ [2]. Teismas kontroliuoja įrodinėjimo procesą ir baigia galutinę jo stadiją, įvertindamas šalių pateiktus įrodymus. Įrodymų civilinėje byloje samprata pateikiama Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 177 str.: tai – „bet kokie faktiniai duomenys, kuriais remdamasis teismas įstatymų nustatyta tvarka konstatuoja, kad yra aplinkybių, pagrindžiančių šalių reikalavimus bei atsikirtimus, ir kitokių aplinkybių, turinčių reikšmės bylai teisingai išspręsti, arba kad jų nėra“ [2]. Pateikiamas baigtinis duomenų, kuriais remiasi teismas, sąrašas: šalių ir trečiųjų asmenų paaiškinimai, liudytojų parodymai, rašytiniai įrodymai, daiktiniai įrodymai, apžiūrų protokolai, ekspertų išvados. Įrodinėjimo priemonėmis gali būti nuotraukos, garso ir vaizdo įrašai.

Elektroninių įrodymų rūšis tiesiogiai neišskirta. Taigi aiškiau elektroninių įrodymų kaip leistinos įrodinėjimo priemonės pagrindiniame civilinį procesą reglamentuojančiame įstatyme nėra.

Iki XX amžiaus pirmosios pusės dauguma dokumentų buvo surašomi ranka, - iš to kilo rašytinio dokumento suvokimas ir terminas „rankraštis“ arba kitaip – ranka užrašytas dokumentas. Be abejo, laikui bėgant ir tobulėjant visuomenei buvo kuriamos vis modernesnės technologijos (spausdinimo mašinėlė, kompiuteris, kuriuo užfiksuotą informaciją, spausdintuvo pagalba galima atspausdinti, ir kt.). XI amžiuje žodžiu „rašytinis“ nusakomas ne rašymo veiksmas, o informacijos perteikimo būdas daiktine (t. y. dokumentine) ir sintaksine forma [49, P. 41]. Dabartinės lietuvių kalbos žodyne pateikiamas toks veiksmažodžio „rašyti“ apibūdinimas:

- 1) vaizduoti popieriuje ar kur kitur grafinius ženklus (raides, skaitmenis, gaidas);
- 2) kreiptis raštu, siųsti laišką;
- 3) sudaryti kokį tekstą. [45]

Jau minėta, kad Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse pateiktame įrodinėjimo priemonių sąrašė nurodomi ir rašytiniai įrodymai. Jų sąvoka apibrėžta 197 str.: „Rašytiniai įrodymai – tai dokumentai, dalykinio ir asmeninio susirašinėjimo medžiaga, kitokie raštai, kuriuose yra duomenų apie aplinkybes, turinčias reikšmės bylai“ [2]. Vertinant sintaksiniu požiūriu, rašytiniais įrodymais laikomi materialūs objektai, kuriuose yra bylai reikšmingos informacijos, užfiksuotos raidėmis, skaičiais ar kitokiais simboliais, o ne bet kokie duomenys. Tai ypač atspindi sąvoka „raštai“, tradiciškai suprantami kaip popieriaus lape tam tikrais ženklais (raidėmis, skaičiais ar pan.) surašyti duomenys, tačiau vis dėlto kodekse nėra nurodoma jokia forma ar laikmena, kurioje turėtų būti užfiksuota ir pateikta reikšminga informacija.

Paties užrašymo esmė – tam tikrų duomenų užfiksavimas atitinkamame materialiam objekte, kuris juos galėtų perteikti skaitantiesiems, bei būtų išsaugotas reikiamą laikotarpį. Mokslinėje literatūroje teigiama, jog nėra svarbu, kas gali tokią informaciją perskaityti – svarbiausia, kad būtų įmanoma tai padaryti [47; P. 49]. Toks aiškinimas suponuoja tai, jog jei informacija užrašyta ne ranka ar spausdinimo mašinėle, o koku nors kitu būdu, tačiau panaudojus tam tikrą įrangą gali būti perskaitoma, arba specialių įrenginių pagalba užkoduojama ir atkoduojama, ir ją supranta ne žmogus, o mašina, tokia informacija gali būti laikoma rašytiniu įrodymu. Panašią sampratą pateikia ir vienas iš JAV teisės aktų: Kalifornijos įrodymų kodekse teigiama, jog informacija, kuri užfiksuota ranka, spausdinimo mašinėle, kompiuteriu, magnetiniais impulsais, mechaniniu ar elektroniniu būdu ir sudaryta iš raidžių, žodžių, skaičių arba jų ekvivalentų, yra laikoma rašytiniais įrodymais. [27; P. 206]

Teisės teorijoje rašytiniai įrodymai pagal formą išskiriami į tris grupes:

- paprastos rašytinės formos dokumentai;

- įstatymų nustatytos formos ir turinio dokumentai;
- privalomos notarinės formos dokumentai.

Paprastos rašytinės formos dokumentų formai bei turiniui nekeliama jokie specifiniai reikalavimai. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.73 str. 1 dalyje išvardinti visi atvejai, kada dokumentams užtenka tik tokios formos:

„1) fizinių asmenų sandoriai, kai sandorio suma sudarymo metu yra didesnė kaip penki tūkstančiai litų, išskyrus sandorius, kurie ir įvykdomi sudarymo metu;

2) juridinių asmenų steigimo sandoriai;

3) prekių pirkimo-pardavimo išsimokėtinai sutartys;

4) draudimo sutartys;

5) arbitražiniai susitarimai;

6) kilnojamojo daikto nuomos ilgesniam nei vienerių metų terminui sutartys;

7) preliminarinės sutartys;

8) asmens išlaikymo iki gyvos galvos (rentos) sutartys;

9) taikos sutartys;

10) kiti sandoriai, kuriems šis kodeksas ar kiti įstatymai nustato privalomą paprastą rašytinę formą.“ [1]

Rašytinės formos sandoris sudaromas surašant vieną dokumentą, kurį pasirašo visos sandorio šalys, arba šalys apsikeičia atskirais pasirašytais dokumentais. Kaip jau buvo minėta, tokios formos dokumentui prilyginamas dokumentas, perduotas telegrafinio, faksimilinio ryšio ar kitokiais telekomunikacijų galiniais įrenginiais, jeigu yra užtikrinta teksto apsauga ir galima identifikuoti parašą [1; 1.73 str. 2 dalis]. Telekomunikacijų samprata Lietuvoje praktiškai šiek tiek nebeatitinka teisinės tikrovės poreikių: ją, telekomunikacijų sąvoką, apima elektroninių ryšių samprata. Ta liudija ir vietoj nebegaliojančio Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo [9] priimtas Lietuvos Respublikos elektroninių ryšių įstatymas [6]. Pastarasis, Lietuvos Respublikos elektroninių ryšių įstatymas pateikia tokį galinio įrenginio apibrėžimą: „galinis įrenginys – leidžiantis priimti ir (ar) perduoti informaciją įrenginys ar jo atitinkama dalis, skirti tiesiogiai ar netiesiogiai bet kokiomis priemonėmis būti prijungti prie viešųjų ryšių tinklų“ [6; 3 str. 25 p.], tačiau nėra pateikiama būtent telekomunikacijų galinio įrenginio apibūdinimas. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas taipogi mini telekomunikacijų galinius įrenginius. Norint suvokti šią sąvoką reikėtų paskaityti jau nebegaliojantį Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymą, kurio 2 str. 11 p. pateikia „senesnį“ sąvokos variantą: galiniai įrenginiai – tai „telefono, telegrafo, faksimilinio ryšio aparatai, modamai ir kiti telekomunikacijų paslaugų vartotojų įrenginiai, skirti prijungti prie atitinkamo telekomunikacijų tinklo galinių taškų“. Taigi akivaizdu, jog naujasis įstatymas praplečia suvokimą.

Kitas aspektas – pasirašymo būtinumas. Kadangi papildomi reikalavimai neįvardinti, elektroninis dokumentas, atspausdintas popieriaus lape ir pasirašytas byloje dalyvaujančio asmens, turėtų būti traktuojamas kaip tinkamas rašytinis įrodymas. Tinkamu įrodymu turėtų būti laikomas tiek ranka pasirašytas „tradicinis“ parašas, tiek elektroninis parašas, suformuotas specialia įranga, kadangi „saugus elektroninis parašas, sukurtas saugia parašo formavimo įranga ir patvirtintas galiojančiu kvalifikuotu sertifikatu, elektroniniams duomenims turi tokią pat teisinę galią kaip ir parašas rašytiniuose dokumentuose ir yra leistinas kaip įrodinėjimo priemonė teisme“ [5; 8 str. 1p.]. Nepatvirtinimas parašu gali lemti sandorio nesudarymo faktą, jeigu šalių susitarimu buvo numatytas patvirtinimo parašu būtinumas. [1; 1.73 str. 3 d.]

Antroji rašytinių įrodymų grupė, įstatymų nustatytos formos ir turinio dokumentai, išskirta todėl, kad kai kuriais atvejais įstatymų leidėjas numato tam tikrus privalomus turinio reikalavimus. Kaip pavyzdį galima pateikti Lietuvos Respublikos buhalterinės apskaitos įstatymą, kurio 13 str. 1 dalyje nurodomi privalomi apskaitos dokumentų, (reikalingų pagrįsti visoms ūkinėms operacijoms ir ūkiniams įvykiams [3; 12 str. 1 d.]), rekvizitai, tarp kurių paminėtas parašas [3; 13 str. 1 d. 6 p.], tačiau to paties straipsnio 4 dalyje, tarp „ūkine veikla nesiverčiantiems fiziniams asmenims suteiktų nuolatinių ir ilgalaikių paslaugų (gyvenamųjų patalpų nuomos, šalto ir karšto vandens, elektros ir šilumos energijos, dujų tiekimo ir komunalinių paslaugų) apskaitos dokumentuose bei telekomunikacijų paslaugų gavėjams, taip pat paslaugų, įgytų naudojantis telekomunikacijų įranga, gavėjams išrašytuose apskaitos dokumentuose“ [3; 13 str. 4 d.], išvardytų būtinų rekvizitų tokio reikalavimo nebelyka. Vadinasi, ne visais atvejais dokumentai turi būti pasirašyti, kas aktualu galiniais įrenginiais gautiems, atspausdintiems dokumentams.

Trečioji grupė – sandoriai, kuriems privaloma notarinė forma. Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse nurodoma, jog tokia forma būtina „daiktinių teisių į nekilnojamąjį daiktą perleidimo ir daiktinių teisių bei nekilnojamojo daikto suvaržymo“ sandoriams, vedybų sutartims bei kitiems sandoriams, kuriuos numato šis kodeksas [1; 1.74 str.].

Nekilnojamo turto sandorių srityje jau įgyvendinama viešoji elektroninė paslauga (NETSVEP), kuri „yra skirta fiziniams ir juridiniams asmenims, siekiantiems įgyti nekilnojamąjį turtą ar teises į jį visoje Lietuvos teritorijoje, nepriklausomai nei nuo gyvenamosios ar buveinės vietos, nei nuo jų turto buvimo vietos“ [65]. Tokiu būdu sandorio dalyviai, norėdami sutaupyti laiko, vietoje ėjimo į Registrų centrą, gali kreiptis tik į notarą, kuris visus reikiamus dokumentus paruoš NETSVEP aplinkoje (sistema sąveikaus su Nekilnojamojo turto registru, Gyventojų registru, Adresų registru, Juridinių asmenų registru ir kitomis išorinėmis sistemomis) [ten pat]. Pakeistose Nekilnojamojo turto registro nuostatuose, patvirtintuose Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu [12] nurodoma, kad tais „atvejais, kai daiktinė teisė į nekilnojamąjį

daiktą, šios teisės suvaržymai, juridiniai faktai atsiranda nuo notarine forma patvirtinto sandorio sudarymo arba kai išduodamas paveldėjimo teisės liudijimas ir (ar) nuosavybės teisės liudijimas, šių nuostatų 11 punkte nurodytų asmenų rašytinis prašymas įregistruoti daiktines teises, šių teisių suvaržymus, juridinius faktus ir dokumentai, patvirtinantys daiktinių teisių, šių teisių suvaržymų, juridinių faktų atsiradimą, teritoriniam registratoriui asmens pageidavimu gali būti perduodami iš notaro biuro nuotolinio ryšio priemonėmis (toliau vadinama – per notarą) arba paštu.“ [13; 12 str.] Dokumentai, patvirtinantys tam tikrą juridinį faktą – įrodymai, todėl galima teigti, jog notarai, bendradarbiaudami su Registro tvarkymo įstaiga teikia elektroninės formos įrodymus, kurie ir kilus teisminiam ginčui turėtų būti pripažįstami kaip tinkami įrodymai. Dar vienu pavyzdžiu galėtų būti „pažyma sandoriui arba nekilnojamojo daikto kadastro ir registro duomenys elektroninio dokumento pavidalu nekilnojamojo turto sandoriui atlikti rengiami savininko ar asmens, priėmusio palikimą, ar jų įgaliotų asmenų prašymu, kuris teikiamas per notarą, o spausdinami notarų biuruose specialia registro tvarkymo įstaigos parengta programine įranga ir naudojantis dokumentų gavėjo autentifikavimo sistema“. [13; 82 p.] Taigi toks elektroninis dokumentas turėtų būti prilyginamas rašytiniam įrodymui. Minėtame nutarime stengiamasi skatinti elektroninių dokumentų naudojimą.

Tiek Lietuvoje, tiek Europos Sąjungoje taip pat diskutuojama dėl galimybės nekilnojamojo turto pirkimo sutartį patvirtinti elektroniniu parašu. Sukurtas saugia parašo formavimo įranga bei paremtas kvalifikuotu sertifikatu (nors tai nėra būtina sąlyga) elektroninis parašas laikomas pakankamai saugiu ir patvirtinančiu pasirašančio asmens tapatybę, kadangi už duomenų patikimumą atsako sertifikavimo paslaugų teikėjas, kuris juos patikrina. Tarptautinėje literatūroje sertifikavimo paslaugų teikėjas kartais yra bandomas lyginti su notaru [24; 5.2. p.], bet nors apie tokią galimybę ir svarstoma, tačiau oficialiai pasirašytas elektroninis dokumentas neprilyginamas notarinei formai. Europos Parlamento ir Tarybos Elektroninės komercijos direktyvos [20; 0001-0016] taikymo sritis taip pat neapima notarų ar ekvivalentiškų pareigūnų veiksmų, o UNCITRAL tipinio Elektroninės komercijos įstatymo priėmimo vadove [37] teigiama, kad toks įstatymas „neturėtų būti taikomas tokioms teisės sritims, kur egzistuoja registravimo ar notarizavimo reikalavimai (63 paragrafas), nes jo nuostatos gali būti nesuderinamos su būtinumu apsaugoti šalis ar išpėti jas dėl tam tikrų pavojų (80 paragrafas)“ [55]. Taigi nors elektroninis dokumentas, pasirašytas saugiu parašu, ir laikomas pakankamai saugiu, tačiau kol kas, laikantis UNCITRAL Elektroninės komercijos įstatymo priėmimo vadove suformuluotų nuostatų, siekiama didesnės apsaugos šalims, todėl notarinio tvirtinimo srityje išlieka tik elektroninė forma. Pažanga pasiekta tik perduodant notariškai patvirtintus dokumentus elektroninio dokumento pavidalu.

Dar viena rašytinių rodymų klasifikacija, reikšminga ir elektroninių įrodymų klasifikacijai, išskiriama pagal informacijos atsiradimo būdą:

- pirminiai (originalai);
- antriniai (kopijos).

Sąvoka „originalas“ apibūdinamas kaip tikras, autentiškas kūrinys, dokumentas. [45]

Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 114 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtinta nuostata, kad asmuo, kuris dalyvauja byloje, turi pagrįsti kiekvieno procesinio dokumento turinį rašytiniais įrodymais ir prideda jų originalus arba nuorašus [2]. Iš įstatymo nuostatos matyti, jog pirmenybė neteikiama nei dokumento originalui, nei kopijai. Tačiau Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 202 straipsnio 1 dalį, tampa aišku, jog tais atvejais, kai teismui kyla abejonių dėl rašto kilmės ar turinio, jis gali pareikalauti savo iniciatyva ar byloje dalyvaujančių asmenų prašymu pateikti dokumento originalą, kadangi, esant tam tikrų abejonių dėl rašto kilmės ar turinio, visų pirma teismas vadovaujasi originalu kaip autentišku dokumentu ir sprendžia, ar tam tikras raštas nebuvo suklastotas, ar jo turinys nebuvo pakeistas.

Nekilus įtarimų dėl suklastojimo arba reikalavimo pateikti originalą, galima pateikti ir dokumentų kopijas. Ši nuostata nuosekliai įgyvendinama ir teismų praktikoje; Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nagrinėjo bylą pagal ieškovo G. B. kasacinį skundą atsakovui Lietuvos - Vokietijos įmonei „Laigebu“ dėl paskolos gražinimo. Šioje byloje ieškovas iš atsakovo prašė priteisti 50 000 litų skolos, tačiau negalėjo teismui pateikti paskolos sutarties originalo - tiktai kopiją. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pasisakė, jog Šilutės rajono apylinkės teismas pagrįstai akcentavo, kad, „nesant paskolos sutarties originalo, iš ieškovo neatimta teisė įrodinėti sutarties sudarymo fakto kitais rašytiniais įrodymais, kuriais laikytini byloje pateikti buhalteriniai dokumentai (kasos knyga, kasos išlaidų orderiai), įmonės balansai, įmonės finansinės - komercinės veiklos su nerezidentais ataskaitos“ ir pan. [73]

Terminas „kopija“ yra apibūdinamas kaip tikslus originalo nuorašas [45] Vadinasi, kopija turi identišškai atspindėti originalaus dokumento turinį ir pateikti teismui tą pačią informaciją kaip ir autentiškas dokumentas - be menkiausio aplinkybių, faktų ar rekvizitų iškraipymo, nes būtent dėl kopijos tikslumo ji laikoma rašytiniu įrodymu.

Elektroninių įrodymų srityje aktuali sąvoka „skaitmeninė kopija“. Tokį terminą pateikia Lietuvos archyvų departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės Generalinio direktoriaus įsakymas Nr. V-12 „Dėl elektroninių dokumentų valdymo taisyklių patvirtinimo“ [15; 3 p.]. Skaitmeninė kopija įvardijamas „dokumento, sudaryto ne skaitmeninėje laikmenoje (pvz., popieriuje) atvaizdas, pagamintas skaitmeninimo būdu perkeliant dokumento vaizdą į kompiuterio atmintinę“. Į šį apibrėžimą turėtų patekti skanavimo įrenginiais nuskaityta arba

skaitmeniniu fotoaparatu nufotografuota ir į kompiuterio atmintį perkelta dokumento vaizdinė informacija.

Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas pateikia ir dar vieną terminą – „nuorašas“. Nuorašas iš esmės atlieka tą pačią funkciją kaip kopija – perteikia dokumento turinį, tačiau tokio reikalavimo neįmanoma taikyti vaizdui. Minėto kodekso 114 straipsnio 2 dalyje išvardinti asmenys, turintys rašytinių įrodymų tvirtinimo teisę, kad jie taptų leistiniais įrodymais (teismas, notaras, byloje dalyvaujantis advokatas ar jo padėjėjas, dokumentą išdavęs (tam tikru atveju – gavęs) asmuo) [2].

Naudojant įrodymus, gautus informacinių technologijų pagalba, iš Interneto tinklo iškyla teorinė problema – originalo ir kopijos atskyrimas bei informacijos, kurią matome kompiuterio monitoriuje ir jos išspausdinto varianto skirtingumas. Kuomet vartotojas atspausdina spausdintuvu iš naršyklės programos ekrane matomą turinį, kuriame atvaizduoti vieni ar kiti informaciniai išteklių, spausdinant prie šio atvaizdo pridedama speciali informacija (apie išspausdinimo laiką, išspausdinamo išteklių adresą). Tokiu būdu išspausdinimas popieriuje, kuriame patikimai atspindimas Interneto tinklalapio turinys, nėra tiksli to puslapio kopija. Be to, kuomet ginčo sprendimui reikia dokumento originalo, teismui turi būti pateiktas pirmasis egzempliorius. Suvokiant šią nuostatą pažodžiui, teismui turėtų būti pateiktas serveris, kuriame yra tas ar kitas failas (byla). Sisteminiai arba vykdomieji failai negali būti perkelti į popierinę laikmeną, nes tai nėra tikslinga informacijos atgaminimo požiūriu. Šios informacijos prigimtis yra ne atiduoti informaciją, o kontroliuoti kompiuterio ar serverio darbą, bei padėti fiksuoti informaciją. Tokius failus (jų yra ir daugiau) reikėtų priskirti atskirai įrodymų grupei, kuri būtų renkama ir vertinama specifiškai, atsižvelgiant į jos paskirtį ir funkcijas duomenis reikėtų vertinti tokioje formoje ir tokioje terpėje kurioje jie buvo sukurti, nes tuomet galima sužinoti daugiausia ir tiksliausia informacijos apie juos.

Civiliniame procese vertinant įrodymus „elektroninės informacijos kopija“ skiriasi nuo „popierinės kopijos“, (pvz., sutarties kopija), gautos kopijavimo technika. Ne bet kokius pranešimo duomenis galima prilyginti teismo reikalaujamam originalui ar nuorašui, juo labiau - pasirašytam. Nors sąvoka „originalas“ kalbant apie elektroninius duomenų pranešimus yra pakankamai keblu tuo požiūriu, kad vienas iš elektroninės formos ypatumų yra jos kopijos identiškumas originalui elektroniniame formate. Pati kopijavimo samprata šiekt tiek skiriasi: įrašant informaciją į kitą laikmeną ar išsiunčiant ją elektroniniu paštu, ji lieka ir pas siuntėją, ir adresatas gauna visiškai tokią pačią kopiją. Popierinio formato atveju, kopija gali būti patvirtinta šalių parašais arba notariškai, o elektroninės informacijos atveju tą padaryti yra sudėtingiau. Darant iš skaitmeninės popierinę kopiją ir ją atspausdinant, bus perkeliama šiekt tiek kitokia informacija nei matoma ir naudojama skaitmeninėje formoje. Jau anksčiau minėtame Kanados

„Vieningame elektroninių įrodymų akte“ teigiama, kad jei duomenys kurie matomi kompiuterio ekrane yra išspausdinami popieriuje, tai prilyginama originalui, o visos kitos atspaudinto pirminio dokumento fotokopijos, bus traktuojamos kaip rašytinio popierinio dokumento kopijos. Vadinasi, originalas bus tik tiesiogiai iš kompiuterio išspausdintas vaizdas su informacija.

Lietuvos Respublikos civilinio proceso 198 straipsnis, reglamentuodamas rašytinių įrodymų pateikimą, nustato, kad dokumento rašytinei formai prilyginami dalyvaujančių byloje asmenų pasirašyti dokumentai, įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka perduoti telekomunikacijų galiniais įrenginiais. Terminas „pasirašyti dokumentai“ nenumato jokių papildomų reikalavimų, todėl galima teigti, kad elektroninis dokumentas, išspausdintas ir patvirtintas išspausdinusio byloje dalyvaujančio asmens parašu turėtų būti pripažįstamas tinkamu įrodymu. Šiuo atveju šalys gali panaudoti elektroninius įrodymus, o teismas juos pripažinti leistiniais, nes jie perkeliama į popierinę formą ir pasirašomi. Taip realiai nepažeidžiamas įrodymų lestinumo principas. Tačiau tokiais bus pripažinti tik dalyvaujančių byloje asmenų pateikti elektroniniai dokumentai. Kitų asmenų arba institucijų išduoti dokumentai turėtų būti tik popieriniame formate.

Didelių ginčų nekyla ir dėl elektroninio dokumento, pasirašyto elektroniniu parašu (plačiau šia tema rašoma trečiajame skyriuje). Tačiau egzistuoja ir tokie elektroniniai duomenys, kurie, perkelti į popierinį formatą, prarastų savo prasmę ar negalėtų būti suprantami. Tarkim, kompiuterinės programos geriausiai atvaizduojamos savo natūralios veikimo aplinkos kontekste, (juos galima įvardyti kaip tam tikrus duomenis, kurie, panaudojus specialią kompiuterinę techniką atlieka vienokias ar kitokias funkcijas), perkėlus juos į popierinį variantą jie virstų tik skaitmenų „kratiniu“, kurių veikimo įrodomumas, (nepanaudojus specialių priemonių), popieriniame formate būtų tik teorinis. Tokių pavyzdžių būtų galima išskirti ir daugiau, pavyzdžiui, sąsaja tarp dviejų tinklapių, ar informacijos pasiekiamumas tam tikrame serveryje. Taigi šie įrodymai nebepatektų į rašytinių įrodymų apibrėžimo sritį, todėl turėtų būti išskiriami į atskirą įrodinėjimo priemonių grupę.

Taigi atsižvelgiant į anksčiau aptartą elektroninių duomenų sampratą, (kaip bet kokio teksto, vaizdo, garso, programos ar kitokios informacijos elektroninę išraišką), bei pateiktus pavyzdžius, siūlytina elektroninius įrodymus išskirti į atskirą įrodinėjimo rūšį. Galimėtų daryti išimtį tiems elektroniniams įrodymams, kurie išspausdintoje formoje neprarastų savo prasmės ir funkcionalumo. Pavyzdys galėtų būti MS Word programoje surinktas tekstas arba elektroninis laiškas. Tokius įrodymus logiška prilyginti rašytiniams įrodymams.

3. ELEKTRONINIŲ ĮRODYMŲ RŪŠYS

Įrodymai skirstomi į tiesioginius ir netiesioginius. Tiesioginiais laikomi įrodymai, kuriuos ištyrus galima daryti kategorišką ir vienintelę išvadą apie įrodomąjį faktą (pvz., rašytinė sutartis yra tiesioginis sandorio sudarymo įrodymas ir t.t.). Netiesioginiais įrodymais laikoma informacija, daugiareikšmiškai susijusi su įrodomuoju faktu. Netiesioginio įrodymo pagrindu negalima daryti vienintelės ir kategoriškos išvados apie įrodomąjį faktą. Šiuo atveju darytina tik prielaida, kad viena iš kelių galimų versijų yra tikresnė. [58]

Pagal informacijos susidarymo ir atsiradimo pobūdį įrodymai skirstomi į pirminius ir išvestinius. Pirminiais laikomi įrodymai, atsiradę tiesiogiai iš įrodomojo fakto (dokumentų originalai, įvyki mačiusio liudytojo parodymai ir t.t.). Išvestiniai įrodymai yra informacija, gauta ne tiesiogiai iš įrodomojo fakto, o iš kitų tarpinių šaltinių (dokumentų kopijos, įvykio nemačiusio, tačiau girdėjusio apie jį iš kito konkretaus asmens liudytojo parodymai ir t.t.).

Įrodinėjimo dalykas – tai būtinų, siekiant tinkamai ir pagrįstai išspręsti civilinę bylą, nustatyti faktinių aplinkybių visuma. Įrodinėjimo dalyką sudaro: 1) materialinio teisinio pobūdžio juridiniai faktai; 2) įrodomieji faktai; 3) procesinio teisinio pobūdžio faktai. [58]

1) Materialinio teisinio pobūdžio juridiniai faktai sukuria, pakeičia ar nutraukia materialinius teisinius ginčo šalių santykius (pvz., sandorio sudarymas, nuostolių padarymas ir kt.). Šie juridiniai faktai sudaro šalių reikalavimų ir atsikirtimų pagrindus.

2) Įrodomieji faktai – tai aplinkybės, su kuriomis įstatymas sieja galimybę pripažinti kitus juridinius faktus ar teisinius santykius (pvz., skolos dokumento buvimas pas skolininką yra prievolės įvykdymo įrodomasis faktas).

3) Procesinio teisinio pobūdžio faktai (pvz., esantys civilinės bylos sustabdymo arba nutraukimo pagrindu).

Bet kuri įrodinėjimo dalygo eigos dalis gali pakreipti bylos eigą kita linkme. Plečiantis sandorių formų spektrui bei technologinėms galimybėms, daugėja ir su elektronine erdve susijusių teisminių ginčų. Dažniausiai teisminėje praktikoje sutinkami elektroniniai įrodymai – elektroniniai dokumentai.

3.1. Elektroniniai dokumentai

Elektroniniai dokumentai tapo neatskiriama šiuolaikinio gyvenimo dalimi: jie įsigali visose srityse, todėl iškyla natūralus klausimas, kokia jų įrodomoji vertė ir su kokiomis problemomis susiduria teisę taikančios institucijos. Pvz., ar galima įrodinėjant remtis elektroniniais dokumentais, ar elektroninius dokumentus galima priskirti rašytinių įrodymų kategorijai, ar analizuojant elektroninius dokumentus teismas galės patikimai nustatyti tiesą procese. Dar vienas svarbus klausimas yra tai, kokių būdu teismui turi būti pateikti elektroniniai dokumentai, ypač tuo atveju, kai jie yra sukurti ne proceso dalyvių, arba proceso dalyviai norėtų tokiais dokumentais remtis, bet neturi prie jų prieigos.

Norint tinkamai suvokti elektroninio dokumento sąvoką ir funkcijas, pirmiausia reikėtų išanalizuoti dokumento sampratą išsamiau. Tarptautinių žodžių žodynas sako, kad žodis dokumentas yra „pamokomas pavyzdys, liudijimas, įrodymas“ [62; P. 119] ir pateikia du žodžio dokumentas aiškinimus:

- 1) raštiškas paliudijimas, pažymėjimas;
- 2) materialus objektas – popierius, piešinys, nuotrauka, kino juosta.

Pirmojoje aiškinimo dalyje šią sąvoką galime suvokti ir kaip nematerialią, o antroji apibūdina materialius daiktus.

Kembridžo (pažengusio besimokančiojo) žodyne [43] terminas „dokumentas“ aiškinamas kaip:

- 1) popierius ar popierių rinkinys su rašytine ar spausdintine informacija, ypač oficialaus pobūdžio;
- 2) tekstas parašytas ir laikomas kompiuteryje.

Taigi samprata iš karto išskiriama į tradicinę ir „pažangiąją“: popierinę ir kompiuterinę (elektroninę).

Lietuvos Respublikos dokumentų ir archyvų įstatymas dokumentą apibrėžia kaip „juridinio ar fizinio asmens veiklos procese užfiksuota informacija, nepaisant jos pateikimo būdo, formos ir laikmenos“ [4; 2 str. 5 p.]. Šiame įstatyme minima ir atsarginės kopijos – „naudojimui skirtos dokumentų kopijos, pagamintos mikroformos ar skaitmeninėje laikmenoje“ – sąvoka. Taigi šis teisės aktas labai liberaliai apibrėžia dokumento sąvoką tuo pačiu apimdamas ir elektrinio dokumento sampratą.

Teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių įstaigų įstatymas apibrėžia oficialaus dokumento sąvoką – tai „rašytinis, grafinis, garsinis regimasis, kompiuterinės informacijos ar kitoks dokumentas“ [8; 3 str. 2 d.], vadinasi kompiuterinis, arba kitaip

elektroninis dokumentas, jeigu jis yra išleistas, išduotas ar gautas arba saugomas valstybės institucijoje, turėtų būti ne tik pripažįstamas įrodymu, tačiau netgi oficialiu įrodymu.

Oficialaus elektroninio dokumento sąvoka apibrėžiama ir Elektroninių dokumentų valdymo taisyklėse [15]: tai – „vykdant teisės norminių aktų nustatytus įgaliojimus informacinių technologijų priemonėmis įstaigos sudarytas ar gautas dokumentas, pasirašytas teisinę galią turinčiu elektroniniu parašu ir įtrauktas į elektroninių dokumentų valdymo sistemą“. Tuo tarpu tokio dokumento turinys apibūdinamas kaip „elektroninio dokumento dalis, kurioje tekstone, vaizdine ar kitokia forma pateikiama informacija, išskyrus elektroninio dokumento metaduomenis“. „Metaduomenys – neatsiejama elektroninio dokumento dalis, kurioje pateikiama elektroninių dokumentų rengimo, registravimo, sisteminimo, priėmimo, saugojimo ir naikinimo procedūras aprašanti struktūrizuota kontekstinė informacija“ [15]. Galima teigti, jog metaduomenys, tai tam tikri būtini duomenys apie elektroninio dokumento duomenis: jo (dokumento) sudarymo aplinkybes, vietą, laiką, netgi ryšius su kitais dokumentais (ypač jei kalbama apie valstybinių institucijų elektroninių dokumentų valdymo sistemas). Šiuos duomenis galima pavadinti dalimi kontekstinės informacijos, kuri daugeliu atvejų taptų elektroninio dokumento įrodomosios vertės esminiu kriterijumi. Iš šių sąvokų galima daryti išvadą, kad elektroninį dokumentą sudaro bet kokia elektronine forma pateikiama informacija (turinys) ir specifinė informacija, neatskiriama susijusi su kiekvienu konkrečiu dokumentu (metaduomenys).

Elektroninis dokumentas nuo tradicinio tuo ir skiriasi, kad pirmasis neturi medžiagiškumo savybės. Toks dokumentas egzistuoja elektroninėje erdvėje nepriklausomai nuo jo sudarymo formos ir materialaus objekto, kuriame tas dokumentas sudaromas. Tačiau atsižvelgiant į tai, kad materialinė forma greitai keičiasi, tobulėja (turima omenyje elektroninės laikmenos), ji netenka tos prasmės, kurią turi paprastas dokumentas, taigi elektroninio dokumento samprata remiasi tuo, kad toks dokumentas vertinamas kaip atskiras objektas intelektualiu požiūriu; esminis bruožas – fiksuotas informacijos turinys.

UNCITRAL pavyzdiniame elektroninės komercijos įstatyme buvo praplėsta dokumento sąvoka. Buvo suformuluota, kad ir popieriniai, ir elektroniniai dokumentai gali atlikti vienodas funkcijas:

- dokumentas yra visų perskaitomas;
- ir po kurio laiko lieka nepasikeitęs;
- galima padaryti dokumento kopiją;
- galimas duomenų autentifikavimas parašu;
- dokumentas gali būti parengiamas priimtina valstybės institucijoms forma [37].

Jeigu popierinis ar elektroninis dokumentas atitinka išvardytus kriterijus, jis turi tokią pat teisinę galią. Pavyzdiniame elektroninės komercijos įstatyme suformuluota nuostata, kad elektroninė forma negali būti diskriminuojama ir negali būti daroma jokio skirtumo tarp tokių dokumentų pripažinimo ir įrodomosios galios; elektroninis dokumentas negali būti diskriminuojamas dėl to, kad jis elektroninis, o elektroninės formos sutarties galiojimas negali būti paneigtas vien dėl to, kad ji sudaryta apsiikeičiant duomenų pranešimais, t. y. svarbu ne dokumento forma, o jo funkcija [37; 11 str.].

Ši nuostata 2002 m. kovo 7 d. Europos Parlamento bei Tarybos direktyvoje 2002/21/EB dėl elektroninių ryšių tinklų ir paslaugų bendrosios reguliavimo sistemos (Pagrindų direktyvoje) ir Lietuvos Respublikos Elektroninių ryšių įstatyme suformuluota kaip funkcinio lygiavertiškumo principas, kuris reiškia, kad teisės normos turi būti kuo vienodžiau taikomos elektroninių ryšių tinklams ar paslaugoms, atliekantiems analogiškas funkcijas. Kalbant apie rašytinius dokumentus, kriterijus turi būti rašytinio dokumento funkcijos: jis turi būti įskaitomas, nepakisti bėgant laikui, turi būti galima padaryti dokumento kopiją taip, kad kiekviena iš šalių turėtų tuos pačius duomenis.

Taigi, kad elektroninis dokumentas būtų pripažįstamas ekvivalentišku rašytiniam, jis turi būti:

- *autentiškas* –dokumente fiksuota informacija nebuvo pakeista visą dokumento gyvavimo ciklą.
- *patikimas* – dokumente fiksuota informacija turi būti teisinga ir tikra dokumento sudarymo momentu.
- *vientisas* – dokumentas turi būti išbaigtas ir nekeičiamas.
- *prieinamas ir galimas naudoti*.
- įgalinti duomenų *autentifikaciją* parašo pagalba.
- *apčiuopiamas įrodymas*, priverčiantis šalis laikytis įsipareigojimų, palengvinti suprasti sutartinių įsipareigojimų neįvykdymo pasekmes.
- galima dokumento *reprodukcija*.
- užtikrinta, kad dokumentas būtų *priimtinos formos teismams*. [50]

Iš esmės elektroninis dokumentas yra toks pat kaip ir rašytinis dokumentas, tik išreikštas elektronine forma, todėl kai atitinka jam keliamus reikalavimus turi tokią pat vertę (išskyrus tokius išimtinius atvejus, kaip pavyzdžiui dokumentai, kuriems reikia notaro patvirtinimo).

Kasdien sukuriama vis daugiau elektroninių dokumentų, ir vis rečiau pasitaiko, kad kas nors dokumentą surašytų ranka ar spausdinimo mašina, nes absoliuti dauguma dokumentų

pirmiausiai sukuriama kompiuterinėse laikmenose ir tik vėliau atspausdinami spausdinimo įrenginiu.

Tai, kad rašytinis dokumentas yra duomenų pranešimo formoje ir perduodamas telekomunikacijų tinklais, šios formos nepakeičia.

Pagrindinis skirtumas tarp popierinio ir elektroninio pranešimo yra tik laiško persiuntimo greitis, visais kitais atžvilgiais elektroninis laiškas atitinka visus popierinio rašto požymius. Elektroniniuose raštuose sukaupiama daugiau informacijos ir dažnai yra patikimesi už popierinius. Pvz., sunaikinus popierinį rašytinį dokumentą jo atkurti gali būti visiškai neįmanoma. Sunaikinti elektroninį dokumentą yra kur kas sunkiau. Bent kiek susipažinusi su informacinėmis technologijomis asmeniui yra aišku, kad paspaudus trynimo funkciją atliekantį kompiuterio klavišą nebūtinai kompiuterinis įrašas bus sunaikintas. Šiuolaikinės informacinės technologijos leidžia daryti momentines dokumento kopijas kompiuterio operatyvinėje atmintyje, taip pat ištrynus visą elektroninį dokumentą, jo antrininkas lieka išsaugotas kaip rezervinė kopija kietajame diske, serveryje arba rezervinėje duomenų saugykloje ir, esant reikalui, toks dokumentas gali būti atkurtas tos pačios būklės, savyje turintis tą pačią informaciją, kaip buvo sukurtas [53]. Popierinė dokumento forma, jeigu dokumentas nėra surašytas ranka, leidžia tik labai apytikriai nustatyti, kada dokumentas sukurtas, ar buvo keistas, kas atliko pakeitimus, o ekspertai, gavę ryšių tinklais persiustą elektroninį dokumentą, daugeliu atvejų gali nustatyti, kada jis sukurtas, kokioje šalyje, ar pakeitimai padaryti tuo pačiu įrenginiu, ar juos darė tas pats vartotojas [64; P. 25]. Pakeitimus galima atsekti ir praėjus labai mažai laiko tarp jų, ir pakankamai daug, kai tas vartotojas, kuris įvedė, ar galinis įrenginys, kuriuo įvesta informacija, tyrimo laiku jau nebeegzistuoja.

3.1.1. Elektroniniu parašu patvirtinti dokumentai

1999 Europos Parlamento ir Europos Tarybos priimta Elektroninio parašo direktyva nustatė bendrąsias elektroninio parašo išsertifikavimo centrų paslaugų teisinio reguliavimo sistemos sąlygas. Šia direktyva „siekiama palengvinti elektroninių parašų naudojimą ir prisidėti siekiant jų teisinio pripažinimo“, kad būtų užtikrintas tinkamas vidaus rinkos funkcionavimas [17; 1 str.]

Jungtinės Karalystės Elektroninio parašo įstatymas [36] nurodo du elektroninio parašo modelius:

- elektroninis parašas – susietas su pasirašomais duomenimis, tačiau nėra nurodoma, kad jis atitinka ranka pasirašytą parašą. Logiška to priežastis greičiausiai ta, kad

Jungtinės Karalystės teisėje parašas nėra išskirtas kaip įrodomoji priemonė (nėra tokios koncepcijos), nėra jokių jo prilyginimo ranka pasirašytam parašui taisyklių. [46]

- sudėtingesnis elektroninis parašas (angl. – „advanced electronic signature“) - yra unikaliai susietas su pasirašančiuoju, galintis jį identifikuoti, sukurtas įranga, kurią pasirašantis gali kontroliuoti ir susietas su pasirašomais duomenimis taip, kad bet koks jų pakeitimas yra pastebimas.

Vokietijoje priimtas Įstatymas dėl elektroninio parašo ir Elektroninio parašo taisyklės [29] Valstybės tarnautojai oficialiai dokumentus pasirašo elektroniniu parašu, kuris pagal teisinę galią prilyginamas pasirašytam ranka. Elektroninio parašo įstatymas numato, kad saugia elektroninio parašo įranga ir laikantis Elektroninio parašo įstatyme nustatytos elektroninio parašo sudarymo tvarkos, sukurtas elektroninis parašas, kilus teisminiam ginčui, turi būti naudojamas kaip įrodymas. Jeigu elektroninio parašo taip apibūdinti negalima, tokį parašą teismas vertina kaip neprivilegiuotą įrodymo priemonę [41; 292 a.].

Prancūzijos elektroninio parašo įstatymas [33] preziumuoja, kad elektroninis parašas privalo būti laikomas lygiaverčiu rašytiniam parašui, jei jis sukurtas saugiomis priemonėmis, turi sąsają su pasirašymo data, ir kol neįrodyta kitaip. Tokia liberali nuostata suteikia galimybę elektroninį parašą naudoti visose srityse.

UNCITRAL pavyzdinis įstatymas dėl elektroninio parašo taip pat yra pateikęs elektroninio parašo apibrėžimą: tai - elektroninės formos duomenys, prijungti ar kitaip logiškai susieti su duomenų pranešimu, kuris gali identifikuoti pasirašantįjį ir patvirtinti pranešimo autentiškumą [40; 2 str. (a) p.].

Lietuva, būdama Europos Sąjungos nare, irgi įgyvendina Elektroninio parašo direktyvos nuostatas nacionalinėje teisėje. Lietuvos Respublikos Elektroninio parašo įstatyme elektroninis parašas apibrėžiamas kaip duomenys, kurie įterpiami, prijungiami ar logiškai susiejami su kitais duomenimis pastarųjų autentiškumui patvirtinti ir (ar) pasirašančiam asmeniui identifikuoti [5; 2 str.]. (Praktiškai tokiais duomenimis gali būti vardo ir (ar) pavardės nurodymas; PIN; kriptografinės priemonės (skaitmeninis parašas); biometrinės priemonės.) Akivaizdu, kad Lietuva, perrašydama UNCITRAL pavyzdiniame elektroninio parašo įstatyme pateiktą definiciją, pasirinko platesnį ir tikslesnį elektroninio parašo apibrėžimą, kadangi elektroninio parašo, atliekančio vien identifikavimo funkciją, juridinė galia kelia abejones. Minėti tarptautiniai teisės aktai ir Lietuvos Respublikos elektroninio parašo įstatymas apibrėžia ir didesnę galią turintį saugų elektroninį parašą, kuris privalo atitikti keturis reikalavimus:

- tai unikalumas (parašas vienareikšmiškai susietas su pasirašančiu asmeniu);
- identifikavimas (leidžia identifikuoti pasirašantį asmenį);

- saugumas (parašas sukurtas priemonėmis, kurias gali tvarkyti tik pasirašantis asmuo savo valia);
- integralumas (parašas susijęs su pasirašytais duomenimis taip, kad bet koks pasikeitimas yra pastebimas).

Elektroniniu parašu duomenys pasirašomi, panaudojant elektroninio parašo formavimo duomenis, (žinoma, tam reikalinga speciali parašo formavimo įranga), o patikrinami jais atitinkančiais elektroninio parašo tikrinimo duomenimis, (naudojama parašo tikrinimo įranga). Lietuvos Respublikos Elektroninio parašo įstatymas įtvirtina technologinio neutralumo principą, kuris reiškia, kad įstatymas taikomas elektroninių duomenų pasirašymo reglamentavimui, nesvarbu, kokia technologija naudojama. Parašo formavimo ir tikrinimo įranga – kompiuterių techninė ir (ar) programinė įranga – pakankamai brangi, todėl tai gali būti gana sviri kliūtis plėstis vartotojų ratui. Lietuvoje alternatyva galima naudojantis elektroninių dokumentų pasirašymo sistema tinklapyje www.eparasas.lt, per kurią suteikiama galimybė pasirašinėti bankų elektroninių sistemų pagalba. Žinoma, prieš tai kaip elektroninis parašas kiekvienam klientui yra suteikiamas slaptažodis (kodas) ir garantuojama, kad toks pat kodas nebus suteiktas niekam kitam. PIN kodas ir slaptažodžių kortelė ar generatorius (juos žino tik gaunantysis ir įsipareigoja niekam neatskleisti, o jį praradęs nedelsdamas pranešti bankui) suteikiama klientui atvykus į banką, pasirašant elektroninės bankininkystės sutartį, todėl bankas tiesiogiai gauna asmens duomenis, pagal kuriuos vėliau identifikuoja prisijungusį asmenį, taip užtikrindamas vienasmenišką sandorio susiejimą su konkrečiu asmeniu. Elektroninių dokumentų pasirašymų sistemoje pasirašymo metu apdorojami visi duomenys ir jų surašymo tvarka ir susiejami su elektroniniu parašu. Po šios procedūros bet koks pasirašytų duomenų pakeitimas daro įtaką elektroniniam parašui, todėl adresatas, t.y. parašą tikrinantis asmuo, pastebės, kad po pasirašymo duomenys buvo keisti, nes elektroninis parašas nebegalios. [63] Taigi toks pasirašymo būdas atitinka visus keturis saugiam elektroniniam parašui keliamus reikalavimus [5; 2 str.5 d.], juo labiau, jeigu pačios šalys iš anksto sutaria dėl tokio pasirašymo būdo [5; 8 str. 3d.] ir atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos Respublikos elektroninio parašo įstatymas nurodo, kad elektroninis parašas negali būti laikomas negaliojančiu dėl to, kad:

- 1) „kad yra elektroninis;
- 2) kad nėra paremtas kvalifikuotu sertifikatu;
- 3) kad nėra paremtas akredituoto sertifikavimo paslaugų teikėjo išduotu kvalifikuotu sertifikatu;
- 4) kad nėra sukurtas saugia parašo formavimo įranga“. [5; 8 str. 2d.]

Kvalifikuotu sertifikatu patvirtintas elektroninis parašas yra patikimesnis, saugesnis dėl už jį laiduojančio trečiojo asmens - sertifikavimo paslaugų teikėjo, atitinkančio Vyriausybės ar

jos įgaliotos institucijos (t.y. Informacinės visuomenės plėtros komiteto prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės) nustatytus reikalavimus. Lietuvoje UAB „Skaitmeninio sertifikavimo centras“ – pirmoji ir kol kas vienintelė tokias paslaugas teikianti įmonė.

Elektroninio parašo naudojimas svarbus ir naudingas sudarant sandorius, kuriems įstatymas nustato rašytinę formą. „Elektroninis parašas nėra būtina sąlyga užtikrinti per atstumą sudaromų sandorių galiojimą, tačiau sudarant sutartis elektroninėmis priemonėmis, pvz., pateikiant užsakymą internetu, niekas nėra apsaugotas, kad kažkas neįrašys į užsakymo formą svetimų duomenų. Pati sukčiavimo nustatymo problematika yra baudžiamosios teisės dalykas, tačiau pareiga atlyginti žalą dažnai atsiranda informacinių sistemų valdytojams (pvz., dėl naudojimosi internetine bankininkyste) ir draudikams pagal civilinės teisės normas. Bankai tam naudoja specialias kodavimo programas, kurios sumažina žalos atsiradimo riziką dėl neteisėtų klientų ar kitų asmenų veiksmų, bet tokios priemonės nėra lygiavertės pasirašytiems raštams, o sprendžiant ginčus, paprastai reikalaujama pasirašytų dokumentų.“ [64]

Lietuvos Respublikos teisės normos nenustato papildomų reikalavimų parašui. Jau minėta, kad tik kai kurie sandoriai turi būti pasirašyti bylos šalių [1; 1.73 str.] Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodeksas reikalauja, kad procesiniai dokumentai teismui būtų pateikiami raštu ir pasirašyti [2; 111 str. 1 d. ir 111 str. 2 d. 6 p.]. Todėl elektroniniai dokumentai irgi turėtų atitikti šią sąlygą dėl procesinių dokumentų formos, jeigu jie pasirašyti.

Elektroniniu parašu patvirtinti įrodymai atitinka Civilinio proceso kodekso nuostatas, kad teismui turi būti pateikiami dalyvaujančių byloje asmenų pasirašyti dokumentai [2; 198 str.], kadangi ir paprasto, ir elektroninio parašo paskirtis ir atliekama funkcija analogiška – patvirtinti teksto vientisumą ir identifikuoti pasirašantįjį. Nors vienintelis skirtumas – parašų forma, (elektroninis parašas yra šias funkcijas atliekanti technologija), bet, priešingai nei ranka pasirašytam, elektroniniam parašui teisės aktuose įtvirtinami griežti reikalavimai.

Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, nustatantis byloje dalyvaujantiems asmenims pareigą pasirašyti teismui pateikiamus duomenis, nedetalizuoja, kaip turi būti šie duomenys pasirašyti. Jeigu pagrindinė parašo funkcija yra identifikuoti asmenį ir užtikrinti teksto apsaugą, tai popierinių dokumentų apsauga ne visada užtikrinama, pvz., jeigu dokumentą sudaro keletas lapų, paskutinis iš jų pasirašomas, o kiti - ne. Elektroninio dokumento atveju parašas susiejamas su visais elektroniniais duomenimis toje byloje (ang. file), todėl jis atlieka tokias pačias funkcijas kaip tradicinis parašas, o patikimumas netgi didesnis. Lietuvos Respublikos Elektroninio parašo įstatymas įtvirtina sąlygas, kada elektroninis parašas yra leistina įrodinėjimo priemonė teisme [5; 8 str. 1 d.]. Vadinasi asmuo turi teisę teismui pateikti bet kokius, su byla susijusius dokumentus, įskaitant procesinius dokumentus, jeigu jie pasirašyti elektroniniu parašu. To paties straipsnio 2 ir 3 dalys išplečia elektroninio parašo galiojimo sferą, ir laiko elektroninį parašą galiojančiu ir

leistina įrodinėjimo priemone, net jeigu parašo duomenis susikuria pats pasirašantis asmuo ir jis nėra paremtas sertifikatu, jeigu abi šalys – pasirašantysis ir parašo naudotojas dėl to susitaria. Įstatymas nustato, kad juridinio asmens atstovo elektroninio parašo galia yra prilyginama juridinio asmens atstovo parašo, patvirtinto juridinio asmens antspaudu, galiai ir yra taip pat leistina įrodinėjimo priemonė teisme, jeigu atitinka kitus elektroniniam parašui nustatytus reikalavimus. Atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos Elektroninio parašo įstatymo 8 straipsnio 1 dalyje nustatytas sąlygas, teismas gali nepriimti nekvalifikuotu elektroniniu parašu pasirašytų dokumentų, todėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas turėtų reglamentuoti, ar teismas leidžia pateikti elektroninius dokumentus, pasirašytus ir ne kvalifikuotu sertifikatu pagrįstu parašu, kokia elektroniniu parašu pasirašytų dokumentų pateikimo procedūra, kam asmuo, ar sertifikacijos įstaiga privalo pateikti viešąjį raktą ir kokia pateikimo procedūra [64; P. 31]? Pačios teisminės institucijos taip pat turėtų turėti galimybę sudaryti sąlygas pateikti elektroninius dokumentus ir tikrinti elektroninius parašus.

3.2. Registrų duomenys

Valstybės ir savivaldos institucijų veikla, verslas, visuomeninis šalies gyvenimas, tarptautiniai ryšiai yra neatsiejami nuo šalies turtinių išteklių, įmonių ir pavienių asmenų veiklos, nuo turto kūrimo, disponavimo, jo apsaugos [42]. Registravimo sistemos užtikrina duomenų apie šiuos objektus kaupimą, tų duomenų patikimumą. Registravimas apibūdinamas kaip duomenų formavimui, kompiuteriniam jų kaupimui ir teikimui sukurtas specializuotas procedūrų rinkinys, kuriame derinamas techninis duomenų apdorojimas ir teisiniai duomenų tvarkymo aspektai. Registrų duomenų kaupimą elektroninėse laikmenose sąlygoja jų paskirtis – surinkti, susisteminti sukaupą informaciją, integruoti kelių registrų duomenis pagal pasirinktus kriterijus ir teikti informaciją suinteresuotiems asmenims. Elektroninės registrų duomenų bazės užtikrina greitą reikiamos informacijos paiešką, o automatizuotu būdu tvarkomos informacijos atspausdinimas neleidžia atsirasti operatoriaus klaidoms.

Daugelyje šalių duomenų bazių, kaip įrodymų, panaudojimas susijęs su informacijos valstybių registrams ir iš jų pateikimu. Išsivysčiusius grafinius duomenis tvarkyti gebančioms informacinėms technologijoms (GIS sistemoms) įvairiuose registruose ir duomenų bazėse kaupiami įvairūs skaitmeniniai kartografiniai žemėlapiai, vietovių planai ir kt. Kadangi su jais būna glaudžiai susijusios tam tikros atributinės detalės, pvz., skaitmeniniame plane pavaizduotame žemės sklype esantys statiniai, informacija apie jų tinkamumo naudoti pripažinimą, statybai panaudotas medžiagas, sklypų ir statinių vertę ir kiti duomenų bazės valdytojui svarbūs duomenys, tokios duomenų bazės yra sudėtingos sistemos ir klausimai dėl

informacijos, kaip įrodymų, iš jų pateikimo teismams forma yra labai svarbi problema. Privalu atsižvelgti į tai, kad spausdinant popierinėje formoje, priklausomai nuo operatoriaus kvalifikacijos ir materialinio intereso, galima nepateikti dalies informacijos, arba popierinė medžiaga bus tokia gausi, kad teismui bus sunku atsekti, kas joje yra svarbaus nagrinėjamai bylai [64].

Europos Sąjungos direktyvos 2003/98/EC dėl viešojo sektoriaus informacijos atnaujinimo 11 straipsnis apibrėžia reikalavimą valstybėms narėms, nustatant dokumentus, kurie gali būti pateikiami registrams, atitikti informacinės visuomenės sampratą. Jis apima aktus, faktus ar informaciją, kurią renka (registruoja) viešasis sektorius bet kokia forma – užrašyta ant popieriaus, saugomą elektroninėje formoje, ar vaizdo bei garso įrašuose. Šia informacija viešojo sektoriaus subjektas turi teisę leisti naudotis to prašantiems asmenims. Tos pačios Direktyvos 3 straipsnis įpareigoja šalis narys ten, kur įmanoma, registruotą informaciją teikti elektroninėmis priemonėmis [21].

Vokietijos registruotųjų įstatymas leidžia interesantams, kurie pateikia ranka ar elektroniniu parašu pasirašytą prašymą, teikti registruotųjų duomenis elektroninėje formoje patvirtintus valdininko elektroniniu parašu [34]. 2003-04-14 Vokietijos federalinių notarų rūmų aplinkraštis Nr. 14/2003 dėl registruotųjų duomenų automatinėmis priemonėmis tvarkymo (vok. maschinell geführte) nustato taisykles ir sąlygas, kuriomis notari daro įrašus apie daiktinių teisių suvaržymą ar suvaržymo panaikinimą, ir apie notarinių liudijimų apie daiktines teises ir jų suvaržymą teikimą [58]. Visi šie veiksmai atliekami automatiškai, o registrai suteikia specialią apsaugotą prieigą notarams ir šie turi teisę įvesti informaciją į sistemą.

Lietuvos Respublikos registruotųjų įstatymas nustato, kad registruojant objektą registre į duomenų bazę įrašomi registruojamą registro objektą apibūdinantys duomenys, „surinkti iš registro objektui registruoti pateiktų dokumentų, papildyti registro objekto identifikavimo kodu, susijusių registruotųjų ir registravimo procedūras apibūdinančiais duomenimis“ [7; 2 str. 5 p]. Duomenys valstybės registruose kaupiami ir saugomi laikantis įstatymų ir kitais teisės aktais nustatytų reikalavimų, jų, kaip įrodymų, vertė turi prima face galią. Lietuvos Respublikos Vyriausybė patvirtino valstybės registruotųjų integralios sistemos kūrimo strategiją, kurioje apibrėžė, kad svarbiausi valstybės registrai yra tie, kurie reglamentuojami Registruotųjų įstatyme, ir kurių duomenys naudojami daugumoje registruotųjų, informacinių sistemų. Šiuos svarbiausius Lietuvos valstybės registrus sujungus į vieną sistemą, jeigu vieno registro duomenys naudojami kitame registre, pakanka įvesti informaciją į vieną iš jų [10]. Registruotųjų įstatymas nustato sąlygas ir tvarką, kuriomis valstybės institucijos ir verslo struktūros gali gauti registruotųjų duomenis.

Pagal Civilinio proceso kodeksą bylose dėl daikto valdymo pažeidimų pašalinimo registruotiniams daiktams būtina pateikti duomenis iš viešojo registro [2; 420 str. 3 d.].

Nekilnojamo turto registras yra vienas iš geriausiai sutvarkytų registrų Lietuvoje. Nekilnojamojo turto registro išduotomis pažymomis remiamasi praktiškai visose bylose, kai ginčas yra dėl sandėrių, susijusių su nekilnojamu turtu – paveldėjimo, pirkimo-pardavimo, dovanojimo ir kt. Neblogai tvarkomi ir atnaujinami piliečių pasų ir civilinės būklės aktų duomenų pagrindu gyventojų registro duomenys, pradėti tvarkyti transporto priemonių registrai [64; P. 33]. Kadangi Lietuvoje, kaip ir daugelyje valstybių, registruojami svarbiausi objektai ir juridiniai faktai, jų duomenys yra kaupiami ir teikiami įstatymų numatyta tvarka, objektų ir juridinių faktų registravimas vykdomas tik remiantis įstatymų numatytais pagrindais ir pateikus reikalaujamos formos ir turinio dokumentus, todėl jų duomenys yra svarbūs įrodymai civiliniame procese. Lietuvos Nekilnojamojo turto registras priimdamas duomenis registravimui pageidauja, kad kadastrinės bylos būtų ne tik atspausdintos popieriuje, bet ir sudaromos elektroninėse laikmenose. Piliečių pasų registras integruojamas su kitomis duomenų bazėmis, jo duomenimis naudojasi pasienio policija, antstoliai, notarai ir kiti, turintys tam teisės aktų numatytą teisę, subjektai, ir ši informacija suteikiama per elektroninę prieigą nematerialiu pavidalu [ten pat]. Pvz., pasienyje piliečio pasas nuskanuojamas atpažinimo įrenginiu.

Kadangi įstatymas pripažįsta elektroninį parašą pagal visus požymius tinkama priemone teksto autentiškumo išsaugojimo ir asmens identifikavimo priemone, elektroninės registrų pažymos atitinka visus pasirašyto oficialaus rašytinio dokumento požymius, todėl jas teismas turėtų priimti ir laikyti prima face įrodymu.

3.3. Valstybės institucijų išduodami elektroniniai dokumentai

Po „Lisabonos strategijos“ priėmimo, vienas iš strateginių tikslų – informacinių ir ryšių technologijų pagalba teikti kuo daugiau viešųjų paslaugų tam, kad būtų galima pagerinti teikimo kokybę, sustiprinti demokratiją ir skaidrumą [31]. Šiuo metu Europos Sąjungos šalyse, Lietuvoje taip pat, vyksta viešojo sektoriaus reforma, šiam sektoriui skiriamos investicijos, informacinės visuomenės kūrimo projektai stipriai remiami politiškai ir finansiškai. Komunikate „Europos informacinės visuomenės uždaviniai po 2005 m.“ pabrėžiama būtinybė suteikti galimybę, verslo įmonėms, ypač smulkioms, kuo daugiau procedūrų atlikti internetu [31] „vieno langelio“ principu, taip būtų sugaištama kur kas mažiau laiko norint užregistruoti verslą, deklaruoti mokesčius, pateikti duomenis statistikai ir kt. „Sukūrus galimybę pateikti ir gauti iš viešųjų paslaugų teikėjų dokumentus patvirtintais elektroniniais parašais, ir integravus įvairių subjektų kaupiamas duomenų bazines ir registrus, skyrus reikiamą dėmesį informacinių technologijų plėtrai regionuose ir gyventojų kompiuterinio raštingumo didinimui, „vieno langelio“ principas yra nesunkiai įgyvendinamas. Viešųjų paslaugų teikimo procese subjektai gauna daug įvairių

pažymų bei duomenų, susijusių su jų santykiais su valstybe ir su kitais asmenimis“ [64]. Šios pažymos, oficialių įstaigų raštai gali būti svarbiais įrodymais teisiniuose ginčuose.

Vokietijoje, teikiant viešąsias paslaugas kontaktams tarp piliečių ir valstybės institucijų palaikyti, įteisinta apsisiekimo elektroniniais raštais galimybė, jeigu subjektai juos pasirašo elektroniniais parašais. Besikreipiantiesiems leidžiama pateikti elektronines užklausas valstybės institucijoms, ir gauti iš jų informaciją iš karto, kai tik jos suteikia tam tikslui viešą prieigą [64]. Dažniausiai institucijos pateikia kreipimosi raštų formas (šablonus) savo tinklalapiuose. Jeigu raštas pateikiamas su trūkumais, asmuo gali būti paprašytas jį pataisyti. To paties reikalaujama iš valstybės institucijų. Jeigu elektroninis dokumentas išsiunčiamas su klaidomis, asmuo gali instituciją apie tai informuoti ir ši privalo dokumentą pataisyti.

Kaip buvo pažymėta šiame darbe, Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas pripažįsta pasirašytus rašytinius įrodymus ir nenurodo, koks tai turi būti parašas – rašytas ranka ar elektroninis, todėl problemų dėl saugiu elektroniniu parašu pasirašytų įstaigų dokumentų, kaip įrodymų, pateikimo teismui problemų kilti neturėtų.

Naujausios tendencijos elektronio parašo ir elektroninių dokumentų srityje yra pateikiamos 2008 m. blandžio 9 d. Informacinės visuomenės plėtros komiteto prie Lietuvos Respublikos parengtoje kasmetinėje Elektroninio parašo įstatymo įgyvendinimo ataskaitoje. [51]

“Informacinės visuomenės plėtros komiteto prie Lietuvos Respublikos užsakymu sukurtas ir jo eksploatuojamas Valdžios elektroninių vartų portalas, pasiekiamas adresais www.epaslaugos.lt, www.evaldzia.lt, www.govonline.lt (toliau – Portalas) suteikia galimybę piliečiams gauti informaciją apie valdžios institucijų teikiamas viešąsias paslaugas bei, identifikavus save, naudojant elektroninio parašo priemones, pasinaudoti jomis. Portalo „Elektroninės viešosios paslaugos“ dalyje (<https://paslaugos.evaldzia.lt/>) identifikuotiems vartotojams yra teikiamos šios el. paslaugos:

- Galimybė užsisakyti ir sumokėti už pažymą apie deklaruotą gyvenamąją vietą;
- Galimybė užsisakyti ir sumokėti už pažymą apie šeimines padėtis;
- Galimybė patikrinti informaciją apie Jūsų valstybinį socialinį draudimą;
- Galimybė patikrinti suteiktų medicininių paslaugų ir išrašytų medikamentų apimtį;
- Galimybė teikti dokumentus Lietuvos Respublikos ryšių reguliavimo tarnybai elektroniniu būdu;
- Vilniaus miesto savivaldybės administracijos teikiamos el. viešosios paslaugos;
- Centrinės hipotekos įstaigos tvarkomų registrų informacija;
- Teistumo (neteistumo) pažymų užsakymas internetu;

- Gyventojų informavimas apie jų Gyventojų registro tarnyboje saugomus asmens duomenis.

Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2008 m. sausio 2 d. pristatė „Elektroninę draudėjų aptarnavimo sistemą“ (toliau vadinama – EDAS) ir pradėjo teikti elektronines paslaugas, leidžiančias priimti elektroninius socialinio draudimo pranešimus, pasirašytus saugiu elektroniniu parašu, patvirtintu kvalifikuotu elektroniniu sertifikatu bei panaudoti kvalifikuotą elektroninį parašą identifikuojant asmenį, kai jungiamasi prie EDAS. Šiuo metu portalo funkcionalumą siekiama papildyti galimybe naudoti (pasirašyti) su mobiliųjų telefonų kortelėse realizuota parašo formavimo įranga ir sertifikatais“ [51].

Kaip ankstesniame skyriuje jau buvo aptarta, Valstybės įmonė „Registru centras“ gyventojų užsakomus pasirašo elektroniniu parašu, uždeda laiko žymą ir dokumentus išduoda elektronine forma, o įvairių dokumentų kopijas, užsakomas kitų institucijų ir įstaigų, planuojama išduoti tik elektronine forma, taip pat autentiškumą garantuojant elektroniniu parašu ir pridėjus laiko žymą. Pagal vykdomą Nekilnojamo turto sandorių viešųjų elektroninių paslaugų (NETSVEP) projektą notarai sutarčių kopijas pasirašinės elektroniniu parašu ir tokių sutarčių kopijos gali būti teikiamos elektronine forma. Planuojama sukurti Juridinio asmens informacijos keitimo ir ataskaitų teikimo elektronine forma paslaugas.

„Viešoji įstaiga „Centrinė projektų valdymo agentūra“ vykdydama Centrinės perkančiosios organizacijos (toliau vadinama - CPO) funkcijas sudarė preliminarias sutartis dėl prekių tiekimo. Vadovaujantis preliminarinių sutarčių sąlygomis, CPO elektroninio katalogo www.cpo.lt vartotojams (Tiekėjams) teikiant „atnaujintus“ pasiūlymus reikalaujama naudoti saugų elektroninį parašą, sukurtą saugia elektroninio parašo formavimo įranga ir patvirtintą galiojančiu kvalifikuotu sertifikatu.

Viešųjų pirkimų tarnyba prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės vykdo ir planuoja iki 2008 m. III ketvirčio įgyvendinti projektą „Viešųjų pirkimų informacinės sistemos plėtra“. Centrinėje viešųjų pirkimų informacinėje sistemoje numatoma visas vartotojų funkcijas (vartotojų autentifikavimą ir saugiu elektroniniu parašu pasirašytų elektroninių dokumentų tvarkymą visuose viešųjų pirkimų etapuose) realizuoti, naudojant saugų elektroninį parašą ir kvalifikuotus sertifikatus.

Lietuvos Respublikos ryšių reguliavimo tarnyboje veikia Elektroninių dokumentų teikimo sistema, kuri sudaro galimybę teikti ir gauti dokumentus elektroniniu būdu. Šia sistema gali naudotis fiziniai ir juridiniai asmenys. Paslaugos naudotojai pateikia elektroninius dokumentus, kurie sistemoje yra pasirašomi elektroniniu parašu. Taip pat yra planuojama išplėsti sistemą, sudarant galimybę pateikti dokumentus, pasirašytus saugiu elektroniniu parašu, sukurtu

saugia parašo formavimo įranga ir patvirtintu galiojančiu kvalifikuotu sertifikatu. Šiuo metu fizinių asmenų identifikacija vyksta per Komiteto Elektroninės valdžios vartų portalą. Fiziniai asmenys gali prisijungti prie sistemos naudodamiesi Lietuvos komercinių bankų elektroninės bankininkystės priemonėmis arba turėdami asmeninį skaitmeninį sertifikatą, išduotą kvalifikuoto elektroninio parašo paslaugų teikėjo. Juridiniai asmenys turi sudaryti Elektroninių dokumentų teikimo sutartį ir gauti reikalingas prisijungimo prie sistemos priemones“. [51]

Vadinasi viešųjų paslaugų sektoriuje sukurti elektroniniai dokumentai turės turėti prima face galią. Teismui ar proceso dalyviams pareikalavus jų originalų galės būti pateikiami tik elektronine forma.

4. ELEKTRONINIŲ ĮRODYMŲ LEISTINUMAS BEI VERTINIMO PROBLEMOS LIETUVOS IR UŽSIENIO TEISMŲ PRAKTIKOJE

Jungtinių Amerikos Valstijų Federalinio civilinio proceso taisyklės nustato, kad bet kuri civilinio proceso šalis gali reikalauti iš kitos šalies pagaminti, arba turi leisti prašančiai šaliai, ar jos vardu veikiančiam asmeniui, ištirti, ar kopijuoti bet kokiomis priemonėmis sukurtus dokumentus: įskaitant rašytinius, brėžinius, grafikus, diagramas, fotografijas, garso įrašus ir kitus duomenų rinkinius, iš kurių gali būti racionali forma ir (ar) naudojant galinius įrenginius gauta, perkelta ar išversta, informacija [35]. Federalinio civilinio proceso taisyklėse pateiktas dokumento apibrėžimas platesnis ir modernesnis, už įtvirtintus, UNCITRAL, ar Europos šalių valstybių teisės aktuose. Jis atnaujintas atsižvelgiant į naujų technologijų teikiamas galimybes ir įrodymus pateikiančiai šaliai, ir iš esmės, nustato tik pareigą pateikti teismui informaciją atspausdintą. Jungtinių Valstijų teismai pripažįsta priimtiniu įrodymu ir neformalius elektroninius laiškus, kurie niekada nebuvo atspausdinti popieriuje. Pavyzdžiu galima laikyti teismo sprendimą byloje „Siemens Solar Indus.“ v. „Atlantic Richfield Co.“, kurioje teismas priėmė kaip įrodymus, ištyrė susirašinėjamą elektroniniu paštu tarp kompanijos „Atlantic Richfield Co.“ darbuotojų ir konstatavo, kad elektroninio pašto laišškai negali būti traktuojami kaip nepakankamai vertinga informacija [77].

Jungtinių Amerikos valstijų elektroninių dokumentų pateikimo modelis yra optimalus ir proceso ekonomiškumo prasme. Reikalavimas informaciją pateikti „racionali forma“ ir nuostata, kad proceso šalis gali reikalauti iš kitos šalies pagaminti, arba turi leisti prašančiai

šaliai pagaminti, neįpareigoja nei teismo, nei bet kurios iš proceso šalių prisiimti neprotingas, neracionalias išlaidas, kurios atsirastų, norint atgaminti iš operatyvinių laikmenų panaikintą dokumentą. Byloje National Unijon Electric Corp. v Matsushita Electric Industrial Co. [78], teismas įpareigojo atsakovą, informacijos tvarkytoją, kompiuterio kietajame diske (angl. – hard-copy form) sukurtus duomenis perrašyti į kilnojamas magnetines laikmenas, nuo kurių informacija galėtų būti nuskaityta įprastais kompiuteriniais teismo ir kitos šalies turimais įrenginiais, ko pasekoje (šiam nurodžius, kad tai padaryti yra per brangu, teismas pasiūlė tai padaryti pačiam ieškovui, tačiau ieškovas atsisakė savo reikalavimo pateikti informaciją, nes pagaminimo kaina būtų neadekvati įrodomajai vertei.

Jungtinės Karalystės 1995 m. Civilinių įrodymų aktas nustato, kad visi dokumentai ir jų kopijos, taip pat kompiuteriniai įrašai, gali būti priimami kaip įrodymai civiliniame procese [52].

Vokietijos civiliniame procese, nesant aiškiai apibrėžto elektroninių dokumentų kaip įrodymų teisinio reglamentavimo, (kadangi civilinio proceso teisės normose yra pateiktas baigtinis įrodinėjimo priemonių sąrašas, tačiau jame įvardyti tik liudytojų parodymai, ekspertų išvados, oficialūs įrodymai ir bylos šalių apklausa [41; §414], teismai įpareigojami vertinti elektroninius įrodymus remdamiesi savo kompetencija. Juo labiau, kad teismai gali priimti bet kokius įrodymus, kuriuos motyvuodami savo sprendimą, nusprendžia esančius reikšmingus bylai [41; §286].

Vengrija atsižvelgia į laisvą įrodymų vertinimo principą. Teismas faktus nustato įrodymų vertinimo etape lygindamas šalių ir kitų byloje dalyvaujančių asmenų pateiktus įrodymus; teismas vertina įrodymų visumą ir sprendimą priima pagal savo įsitikinimą. Šios šalies teisės sistemoje įrodinėjamų dokumentų turinys laikomas teisingu, kol neįrodoma priešingai.

„Teismo, notaro arba kitos institucijos ar viešojo administravimo įstaigos pagal kompetenciją ir laikantis specialios formos popierine arba elektronine forma išduotas viešasis dokumentas visiškai patvirtina priemonę arba sprendimą ir juose pateiktų duomenų bei faktų tikslumą, taip pat juose išdėstytus paaiškinimus, jų datą bei rūšį. Pagal kitas teisės normas viešu paskelbtas dokumentas turi tokią pačią įrodomąją vertę.“ [54]

Laikoma, jog pagal laikmenoje saugomą originalų dokumentą parengtas elektroninis dokumentas turi tokią pačią įrodomąją vertę kaip ir popierinis viešasis dokumentas, jeigu jį parengia teismas, notaras, kita institucija, viešojo administravimo įstaiga arba kiti šioms įstaigoms pavaldūs subjektai. „Už dokumentų saugojimą atsakingos institucijos (pvz., archyvo) arba šiai prižiūrint parengtas įrašas arba dokumentas ir išduodančiosios institucijos arba įstaigos, atsakingos už dokumentų, parengtų pagal duomenų laikmeną, saugojimą, parengtas dokumentas taip pat turi vienodą įrodomąją vertę“ [54].

Šios taisyklės taikomos tiek viešiesiems, tiek privatesiems elektroniniams dokumentams, parengtiems pagal kompetentingos institucijos įstatymų nustatyta tvarka elektroninėje laikmenoje saugomą originalų dokumentą. Ši tvarka ir užsienio valstybių viešiesiems dokumentams, jeigu juos „patvirtino Vengrijos atstovybė užsienyje, turinti kompetenciją pagal dokumento išdavimo vietą. Toks patvirtinimas nereikalingas, jeigu su Vengrijos valstybe sudarytoje tarptautinėje sutartyje nėra reikalavimo patvirtinti tokį dokumentą“ [54].

Privatūs dokumentai turi visišką įrodomąją vertę, jeigu:

- „dokumentą išduodantis asmuo pats surašė ir pasirašė dokumentą;
- pasirašant dokumentą du liudytojai patvirtina, kad dokumentą išduodantis asmuo jų akivaizdoje pasirašė dokumentą, kurio jis asmeniškai nesurašė, arba kad dokumentą išduodantis asmuo jų akivaizdoje pripažino, kad dokumente esantis parašas yra jo. Dokumente taip pat turi būti nurodoma liudytojų gyvenamoji vieta (adresas);
- dokumentą išduodančio asmens parašą arba inicialus patvirtino teisėjas arba notaras;
- juridinio asmens išduotas dokumentas, susijęs su verslo veikla, buvo tinkamai pasirašytas;
- kontrasignuodamas savo parengtą dokumentą, advokatas (juriskonsultas) patvirtina, kad dokumentą išduodantis asmuo jo akivaizdoje pasirašė ne savo asmeniškai surašytą dokumentą arba kad dokumentą išduodantis asmuo teisininko akivaizdoje patvirtino, kad dokumente esantis parašas yra jo, arba kad elektroninio dokumento su kvalifikuotu elektroniniu dokumentą išdavusio asmens parašu turinys yra identiškas advokato parengtam elektroniniam dokumentui;
- dokumentą išdavęs asmuo elektroninį dokumentą pažymėjo kvalifikuotu elektroniniu parašu.“ [54]

Nagrinėjant Europos regiono mastu, tarkim, Europos Žmogaus Teisių Teismui net nekyla abejonių, dėl elektroninio laiško kaip elektroninio įrodymo lestinumo. Byloje *Mebrom NV prieš Europos Bendrijų Komisiją* [76] dėl 2005 m. balandžio 11 d. Komisijos laiške esančio tariamo ieškovei skirtą sprendimo dėl metilbromido importo kvotų skyrimo 2005 m. panaikinimo pagrindiniai įrodymai buvo elektroniniai laiškai, siųsti pačios Europos Bendrijų Komisijos. Jų lestinumas buvo traktuojamas kaip savaime suprantamas.

Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 185 str. įtvirtinta nuostata, jog, vadovaudamasis įstatymais, visus įrodymus, kurie yra byloje, teismas ištiria pagal savo vidinį įsitikinimą, pagrįstą objektyviu ir visapusišku aplinkybių išnagrinėjimu. Laisvo įrodymų vertinimo principas reiškia, kad teismas suteikia didesnę įrodomąją galią tam įrodymui, kuris

suponuoja didesnę vieno ar kito fakto buvimo ar nebuvimo tikimybę, remdamasis Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso suformuluotomis įrodymų vertinimo taisyklėmis.

Vadinasi, tam, kad būtų priimtas teisėtas ir pagrįstas sprendimas, reikia kompleksiskai vertinti visus įrodymus, kurie surinkti ir ištirti vykstant procesui. Vertinant įrodymų svarbą ir nustatant, ar jie vaidina lemiamą vaidmenį patvirtinant ar paneigiant vienas ar kitas aplinkybes, reikia atkreipti dėmesį į tris kriterijus:

- 1) įrodymų tikslumą;
- 2) įrodymų patikimumą ir sąsają su byla;
- 3) įrodymų išsamumą. [59; 108]

Vadinasi, vertinat kiekvieną įrodymą, reikia atsižvelgti į jų ryšį su byla, į tai, kiek konkrečiai jie paneigia ar patvirtina tam tikrus faktus. Teismas privalo patikrinti tiriamų bylose esančių įrodymų sąsajumą ir leistinumą, įrodomąją vertę, palyginti skirtingomis įrodinėjimo priemonėmis gautą informaciją. Įrodymai tiriami antroje teismo posėdžio dalyje, t.y. nagrinėjant bylą iš esmės. Išklausęs dalyvaujančių bylose asmenų nuomonę dėl įrodymų tyrimo tvarkos, teismas nustato jų tyrimo tvarką. Konkrečių įrodinėjimo priemonių tyrimas detaliam reglamentuojamas įstatyme.

Kaip minėta, Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso reglamentavimas dėl šalių teisės pateikti rašytinius įrodymus nėra pakankamai aiškus. Jis nustato, kad dokumento rašytinei formai prilyginami dalyvaujančių bylose asmenų pasirašyti dokumentai [2]. Nurodyta nuostata leidžia manyti, kad elektroniniai pranešimai galėtų būti pateikti teismui ir turėtų būti pripažinti tinkamais įrodymais tik išspausdinti ir patvirtinti bylose dalyvaujančio asmens parašu. Kita vertus, įrodymų vertinimas suprantamas kaip kiekvieno vertinamo įrodymo tikrumo, sąsajumo, leistinumo ir pakankamumo bei visų įrodymų tarpusavio ryšio patikrinimas. Teismas įrodymus vertina pagal savo vidinį įsitikinimą, pagrįstą visapusišku, pilnutiniu ir objektyviu visų bylos aplinkybių išnagrinėjimu teismo posėdyje, bei vadovaudamasis įstatymu [2; 185 str.]. Peržvelgus teismų praktiką, matyti, kad elektroniniai pranešimai (elektroniniai laiškai) vis dažniau priimami kaip tinkami įrodymai.

Vienas pirmųjų pavyzdžių: Vilniaus miesto 2-asis apylinkės teismas, ir Lietuvos Respublikos Aukščiausiasis Teismas yra pripažinęs įrodymais Lietuvos operatoriams AB „Lietuvos Telekomas“ ir UAB „D.B.S. Pte. Ltd.“ užsienio šalies operatoriaus elektroniniu paštu siųstus skundus bylose Ž. Budros II „Sėkmės sistemos“ v. UAB „Lietuvos telekomo verslo sprendimai“ ir AB „Lietuvos telekomas“ ir Ž. Budros II „Sėkmės sistemos“ v. UAB „D.B.S. Pte. Ltd.“ (neteisėtas masinis komercinis paštas) [66]. Bylose buvo pateiktos minėtų Lietuvos bendrovių elektroninių laiškų popierinės formos kopijos, gautos iš Olandijos įmonės „EUnet Internacional“ ir JAV įmonės „Teleglobe International Corporation“ ir jų klientų buvo

pripažintos rašytiniais įrodymais, kurie patvirtina, jog, ieškovą (Ž. Budros IĮ „Sėkmės sistemos“) prijungus prie užsienio operatoriaus tinklo, atsakovų – Lietuvos operatorių AB „Lietuvos telekomas“ ir UAB „D.B.S. Pte. Ltd.“ adresu buvo siunčiami skundai dėl masinių komercinių pranešimų (SPAM'o) platinimo iš ieškovo pašto serverio. Abiejose bylose atsakovai pateikė savo klientų skundų, siųstų elektroniniu paštu popierinės formos siuntėjų nepasirašytas kopijas (žinutėse buvo užrašyta siuntėjo vardas, pavardė ir įmonės pavadinimas, kurioje jis dirba, tačiau to negalima pripažinti parašu formalia prasme), kurias teismas taip pat pripažino tinkamais įrodymais.

Tinkamu įrodymu elektroninio pašto pranešimus pripažino ir Vilniaus apygardos teismas pirmąją instanciją bylą UAB „Telegausa“ v. UAB „Tele2“ [67]. Šalys teismui pateikė viena kitai siųstus elektroniniu paštu nepasirašytus laiškus, teismas šiuos įrodymus priėmė, nors informacija, pateikta elektroninio pašto pranešimuose, teismo vertinama nebuvo, nes sprendimo priėmimui esminę reikšmę turėjo šalių sudarytos rašytinės sutarties nuostatos. Elektroninio pašto pranešimai kaip įrodymai buvo priimti, nes nei viena iš šalių neginčijo tų laiškų egzistavimo fakto ir informacijos juose.

Vilniaus miesto 1-asis apylinkės teismas byloje UAB „Klasikos projektai“ v. UAB „BTSK“ apie krovinių vežimo sandorio aspektus sprendė iš šalių susirašinėjimo elektroniniu paštu. [68] Logistikos bendrovės su užsakovais paprastai bendrauja elektroniniais laiškais, telefonu ar net internetine telefonija, todėl kilus ginčui šioje srityje elektroniniai įrodymai neturėtų būti retenybė teismuose.

Komercinės paslapties atskleidimo kontekste, elektroniniu paštu siūsta informacija buvo priimta tinkamu įrodymu ir Kretingos rajono apylinkės [69] bei Klaipėdos apygardos teismuose [70]. Ieškovas UAB „Arijus“ pateikė atsakovui D.G. ieškinį dėl ieškovo nuomone konfidencialios informacijos atskleidimo, kadangi atsakovas iš savo darbo kompiuterio elektroniniu paštu siųsdavo informaciją apie klientus ir tiekėjus dviem elektroniniais adresais. Teismas nustatė, kad šie adresai priklauso atsakovui, kas turėjo lemiamą reikšmę teismui vertinant faktą - ar atsakovas pažeidė konfidencialios sutarties punktus, siųsdamas informaciją tretiesiems asmenims. Taigi šioje byloje kaip leistini įrodymai buvo įvertinti ir elektroninio pašto adresai. (Elektroninis laiškas kaip tinkamas įrodymas priimamas ir kitose bylose [71]; [72]).

Civilinio proceso kodeksas nustato, kad asmuo, grindžiantis procesinio dokumento turinį rašytiniais įrodymais, privalo pateikti teismui jų originalus arba nuorašus, kurie turi būti patvirtinti teismo, notaro, byloje dalyvaujančio advokato ar dokumentą išdavusio asmens [2; 114 str. 1 d.].

Reiškia, kad nei vienas iš čia išvardytų objektų tokių nuorašų, ar kopijų, neturėtų tvirtinti nesant jų originalų, todėl svarbu aptarti, kaip gali būti suprantama „originalo“ sąvoka.

Lietuvos teismai bylose Ž. Budros II „Sėkmės sistemos“ v. UAB „Lietuvos telekomo verslo sprendimai“ ir AB „Lietuvos telekomas“ ir Ž. Budros II „Sėkmės sistemos“ v. UAB „D.B.S. Pte. Ltd.“ iš bylos šalių klientų gautus ir gavėjų atspausdintus elektroninio pašto pranešimus pripažino originalais. Lieka atviras klausimas, ar elektroninis dokumentas, išspausdintas ir patvirtintas byloje dalyvaujančio asmens parašu, turėtų būti pripažįstamas tinkamu įrodymu ir ar kitų asmenų bei valstybinių institucijų išduoti elektroniniai dokumentai gali būti įrodymais, nors išduoti popieriniu formatu tokiais įrodymais būtų, o valstybės ar savivaldybės institucijų išduoti popieriniai pasirašyti ir pagal teisės normomis nustatytus reikalavimus patvirtinti dokumentai, netgi sudarantys tą pačią informaciją, būtų pripažįstami oficialiais įrodymais [2; 197 str. 2 d.]. Išaiškiniame, kurį pateikia Civilinio proceso kodekso komentaras, sakoma, kad dokumento nuorašą turi teisę tvirtinti tik jį išdavęs ar gavęs juridinis asmuo [56, 271 p.]. Vadovaujantis tokia nuostata juridinis asmuo gautus elektroninius dokumentus gali atspausdinti, patvirtinti ir pateikti kaip nuorašus jų popierinę versiją, tačiau fizinis asmuo to padaryti negalės. Panaši nuostata suformuluota ir byloje TūB „Mitnijos investicija“ v. Kauno miesto savivaldybės administraciją. Šioje byloje buvo nagrinėta, ar atspausdinta pinigų pervedimo internetu kopija yra tinkamas įrodymas. Kauno apygardos teismas nurodė, kad vietinio pinigų pervedimo kopija negali būti laikoma įrodymu, nes ją gali užpildyti ir atspausdinti bet kuris besinaudojantis elektroninėmis mokėjimo priemonėmis asmuo. Tokia kopija negali būti prilyginta banko išduotam kvitui ar pavedimui. Be to, teismo nuomone, iškovas netrukdomai galėjo gauti banko žyma patvirtintą dokumentą, patvirtinantį įnašo sumokėjimą. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad iš „pateikto ieškovo internetu daryto mokėjimo dokumento rekvizitų matyti, kad ieškovui šį dokumentą pateikė bankas, priėmęs pavedimą. Dėl to šis dokumentas patvirtina ieškovo pavedimą jį aptarnaujančiam bankui atlikti vietinį pinigų pervedimą internetu ir yra pakankamas tokio pavedimo įrodymas. Santykiuose su trečiaisiais asmenimis turėjo būti pateikti išvestiniai, banko patvirtinti rašytiniai įrodymai.“ [74]

Taigi iš esmės buvo pripažinta, kad atspausdinta pinigų pervedimo internetu kopija yra tinkamas įrodymas, kol tai neliečia trečiųjų asmenų interesų.

Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso nuostata, kad priimtini tik tokie elektroniniai dokumentai, kurie perduoti telekomunikacijų galiniais įrenginiais esant dabartinei rašytinio įrodymo sampratai apsunkina elektroninių dokumentų naudojimą procese, nes sukurti bei išsaugoti kompiuteryje tokiu įrodymu būti jau negalės. Nuostata, kad dokumentas turi būti perduotas telekomunikacijų galiniais įrenginiais [1], riboja funkcinio ekvivalentiškumo ir technologinio neutralumo principų [2] veikimą civiliniame procese, nes ir pati sąvoka „telekomunikacijų“ jau yra gerokai „senstelėjusi“ (Lietuvoje, pasikeitus technologijoms, ji transformavosi į gerokai platesnę sąvoką „elektroniniai ryšiai“). Elektroninių ryšių įstatymas

pateikia galinio įrenginio apibrėžimą, kad tai įrenginys, ar jo dalis, leidžiantis priimti ir (ar) perduoti informaciją, ir skirtas tiesiogiai ar netiesiogiai bet kokiomis priemonėmis būti prijungtas prie viešųjų ryšių tinklų, tačiau joks Lietuvos Respublikos teisės aktas nepateikia telekomunikacijų galinio įrenginio apibrėžimo. Išaiškinimą pateikia Civilinio proceso kodekso komentaras, kuriame teigiama, kad rašytiniu įrodymu pripažintini elektroninio pašto pranešimai, „jeigu juose esanti informacija gali būti pateikta vėlesniam naudojimui“ [2; 177 str. 2 d.]. Vertinamasis požymis „gali būti pateikta vėlesniam naudojimui“ yra nepakankamai aiškus – ar tai reiškia, kad informacija negalėtų būti naudojama, nes ji gauta neteisėtu būdu, ar kad duomenų kokybė yra nepakankama, todėl sunku vienareikšmiškai nustatyti tikrąją informacijos turinį, ar joje pateikiama trečiųjų šalių interesus pažeidžianti informacija, ar dar kitos priežastys. Tačiau atkreiptinas dėmesys į tai, kad kartais esant ginčui, pvz., dėl terminų praleidimo komerciniuose santykiuose, pakaktų įrodyti patį informacijos išsiuntimo faktą, jo siuntimo datą, patį tokio laiško buvimą.

O iš anksčiau pateiktų pavyzdžių matyti, kad visgi teismas vadovaujasi teisingumo, protingumo bei sąžiningo principais bei laisvu įrodymų vertinimo principu, ir elektroninius laiškus laiko tinkamais įrodymais.

Elektroninis parašas yra pagrindinis ne tik elektroninių dokumentų, bet ir elektroninių tranzakcijų (sandorių) elementas, tačiau neapimantis visų jiems keliamų reikalavimų. PIN kodo kaip elektroninio parašo panaudojimo atsiskaitymų metu atveju, įrodymų pareiga būtų paskirstoma pagal šio elektroninio parašo saugumo lygį. Lietuvos Respublikos elektroninio parašo 8 straipsnio 1 dalis nurodo, kad elektroninis parašas elektroniniams duomenims turi tokią pat teisinę galią kaip ir parašas rašytiniuose dokumentuose ir yra leistinas kaip įrodinėjimo priemonė teisme tik tuo atveju, kai jis yra saugus elektroninis parašas, sukurtas saugia parašo formavimo įranga ir patvirtintas galiojančiu kvalifikuotu sertifikatu, kuriems reikalavimus nustato Elektroninio parašo įstatymas (5; 2 str. 5, 11 ir 15 d., 3 str. 2 d., 4 str., III skirsnis). Dėl įstatyme numatytų saugaus elektroninio parašo, saugios elektroninio parašo formavimo įrangos ir kvalifikuoto sertifikato bei jo sudarytojo savybių darytina išvada, kad originalaus elektroninio parašo panaudojimo faktas gali patvirtinti elektroninio parašo panaudojimą tik su jo turėtojo žinia ar dėl šio asmens neatsargumo tik tokiu atveju, kai tokio elektroninio parašo pagal esamą technikos lygį ir dėl jo suformavimo bei naudojimo saugumo reikalavimų iš esmės negalima atkurti be pasirašančio asmens žinios ar jo neatsargumo. [75] Taigi, tarp banko ir kortelės turėtojo kilus ginčui dėl PIN kodo (elektroninio parašo) panaudojimo įrodomosios reikšmės įrodymus apie konkrečius kortelės turėtojo veiksmus ar neveikimą, kurie patvirtintų PIN kodo (elektroninio parašo) panaudojimą su kortelės turėtojo žinia ar dėl jo neapdairumo ar nerūpestingumo, turi pateikti bankas. Bankui tenka pareiga įrodyti ir aplinkybę, jog buvo

panaudotas originalus PIN kodas (elektroninis parašas), t.y. toks elektroninis parašas, kuris identifikuoja konkretų asmenį – banko klientą. Pagrindas perkelti įrodinėjimo našta kortelės turėtojui dėl neteisėto PIN kodo (elektroninio parašo) panaudojimo gali būti konstatuojamas tik tokiu atveju, kai panaudotas originalus PIN kodas (elektroninis parašas), kurio pagal esamą technikos lygį ir dėl jo suformavimo bei naudojimo saugumo reikalavimų negalima atkurti be kortelės turėtojo žinios ar jo neapdairumo, ar nerūpestingumo. [75].

Taigi Lietuvos teismų praktika sparčiai gausėja. Elektroninių duomenų pranešimų srityje, galima teigti, jog jau yra suformuotas precedentas, jog, atžvelgiant į laisvo įrodymų vertinimo principą, teismas paprastai tokius įrodymus priima kaip tinkamus. Elektroninių mokėjimų srityje formuojama praktika rodo, kad PIN kodas (elektroninis parašas) – svarbesnis kriterijus nei pati mokėjimo kortelė, o pateikiant elektroninių pinigų mokėjimo atspausdintas kopijas tretiesiems asmenims yra reikalingas raštiškas patvirtinimas, pagal rašytinių įrodymų reikalavimų normas.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Elektroniniai įrodymai – tai duomenys, sukurti naudojantis informacinių technologijų pagalba, kurie suprantami specialiomis priemonėmis arba gali būti perkelti į popierinę formą, gauti teisėtu būdu, susiję su nagrinėjama byla ir teismo pripažinti leistiniais.

2. Elektroninius įrodymus reikėtų išskirti į dvi grupes: tuos elektroninius įrodymus, kuriuos galima atspausdinti – vertinti kaip rašytinius įrodymus, o likusius, kurie, juos perkėlus į popierinę formą, prarastų savo specifines savybes bei funkcijas, kurias turi savo įprastinėje aplinkoje, išskirti į atskirą grupę.

3. Teisės aktų bazėje elektroninių įrodymų srityje trūksta teisinio aiškumo, todėl siūlytina papildyti Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse pateiktą įrodinėjimo priemonių sąrašą.

4. Elektroniniai dokumentai, pasirašyti elektroniniu parašu, tiek įstatymų bazėje, tiek teismų praktikoje laikomi rašytiniais įrodymais. Teismų praktikoje, elektroninio pašto pranešimai taip pat priimami kaip leistini įrodymai.

5. Registrų išrašų galima kreiptis per notarus, kurie iš Registrų centro juos gauna nuotolinio ryšio priemonėmis. Lietuvos Respublikos ryšių reguliavimo tarnyboje veikia Elektroninių dokumentų teikimo sistema, kuri sudaro galimybę teikti ir gauti dokumentus elektroniniu būdu. Kitų valstybės institucijų išduodami dokumentai, galutinai įdiegus elektroninio parašo sistemą, kaip ir Ryšių reguliavimo tarnybos teikiami elektroniniai dokumentai, turėtų būti prilyginami rašytiniams įrodymams.

6. Visais atvejais teisėjai priimdami sprendimus privalo būti nepriklausomi, o jų sprendimai - teisingi. Svarbiausia, kad teisėjai suprastų, kas yra elektroniniai įrodymai, nebijotų protingai ir pagrįstai įvertinti, koks šių duomenų patikimumas ir įrodomoji galia.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminė literatūra

1. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. IX-743;
2. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. IX-743;
3. Lietuvos Respublikos buhalterinės apskaitos įstatymas // Valstybės žinios. 2001, Nr. IX-574;
4. Lietuvos Respublikos dokumentų ir archyvų įstatymas // Valstybės žinios. 1995, Nr. I-1115;
5. Lietuvos Respublikos elektroninio parašo įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. VIII-1822;
6. Lietuvos Respublikos elektroninių ryšių įstatymas // Valstybės žinios. 2004, Nr. IX-2135;
7. Lietuvos Respublikos registrų įstatymas // Valstybės žinios. 2004, Nr. 124-4488;
8. Lietuvos Respublikos teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių įstaigų įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 10-236;
9. Lietuvos Respublikos Telekomunikacijų įstatymo // Valstybės žinios. 1998, Nr. 56-1548; (Negalioja nuo 2004-05-01)
10. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas, 2002 m. rugpjūčio 22 d., Nr. 1332 „Dėl valstybės registrų integralios sistemos kūrimo strategijos patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2002, Nr. 83-3599, 18, 14 punktai.
11. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas, 2002 m. rugpjūčio 22 d., Nr. 1332 „Dėl valstybės registrų integralios sistemos kūrimo strategijos patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2002, Nr. 83-3599.
12. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. Liepos 12 d. Nutarimo nr. 1129 „Dėl nekilnojamojo turto registro nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo“ 2008 m. spalio 22 d. Nr. 1080 // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpa_ieska.showdoc_l?p_id=329682&p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2008 10 30]
13. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl nekilnojamojo turto registro nuostatų patvirtinimo“ 2002 m. liepos 12 d. Nr. 1129 // Valstybės žinios, 2002, Nr. 72-3077
14. LR Vidaus reikalų ministro įsakymas “Dėl Saugaus elektroninės informacijos teikimo sutarties pavyzdinės formos patvirtinimo” Nr. 1V-241, Vilnius, 2007 //

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=301445&p_query=&p_tr2 [žiūrėta 2008 02 01];

15. Lietuvos archyvų departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės generalinio direktoriaus įsakymas Nr. V-12 “Dėl elektroninių dokumentų valdymo taisyklių patvirtinimo”,

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=269626&p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2008 10 20]

16. Europos parlamento ir tarybos direktyva dėl elektroninių pinigų įstaigų steigimosi, veiklos ir riziką ribojančios priežiūros Nr. 2000/46/EB 2000 m. rugsėjo 18 d.

[//http://www3.lrs.lt/pls/inter1/-dokpaieska.showdoc_l?p_id=29438&p_query=&p_tr2=2](http://www3.lrs.lt/pls/inter1/-dokpaieska.showdoc_l?p_id=29438&p_query=&p_tr2=2) [žiūrėta 2008-03-25]

17. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 1999 m. gruodžio 13 d. „Dėl bendrijos elektroninių parašų reguliavimo sistemos“ 1999/93/EB//http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=34582 [žiūrėta 2008 10 06]

18. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva Dėl asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo Nr. 95/46/EB 2 str. (a) ir (b) // http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=7879&p_query=&p_tr2=2 [žiūrėta 2007 12 10]

19. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva dėl asmens duomenų tvarkymo ir privatumo apsaugos elektroninių ryšių sektoriuje (Direktyva dėl privatumo ir elektroninių ryšių) Nr. 2002/58/EB, 2002 m. liepos 12 d. // <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:2002L00-58:200-60503:LT:PDF> [žiūrėta 2007 12 10]

20. Directive 2000/31/EC of the European Parliament and of the Council of 8 June 2000 on certain legal aspects of information society services, in particular electronic commerce, in the Internal Market (Directive on electronic commerce). Official Journal L 178, 17/7/2000 P. 0001-0016.

21. Europos Sąjungos direktyva Nr. 2003/98/EC dėl viešojo sektoriaus informacijos atnaujinimo (Directive 2003/98/EC of the European Parliament and of the Council of 17 November 2003 on the re-use of public sector informations) // OJ, 2003 L 345, P. 0090 – 0096.

22. Decision 2004/387/EC of the European Parliament and of the Council of 21 April 2004 on the interoperable delivery of pan-European eGovernment services to public administrations, businesses and citizens (IDABC) // <http://ec.europa.eu/idabc/servlets/Doc?id=1891> [žiūrėta 2008 02 01]

23. Convention on Cybercrime // <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/185.htm> [žiūrėta 2008 02 02]
24. Opinion of the Economic and Social Committee on the “Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on ensuring security and trust in electronic communication – towards a European framework for digital signatures and encryption”. Official Journal C 157, 25/05/1998;
25. Regulation (ec) no 45/2001 of the European Parliament and of the Council of 18 December 2000 institutions and bodies and on the free movement of such data // http://europa.eu/eur-lex/pri/en/oj/dat/2001/l_008/l_00820010112en00010022.pdf [žiūrėta 2008 02 01]
26. 2004 Amendments to the Civil Discovery Standard relating to electronic discovery // <http://www.abanet.org/about/home.html>
27. Federal evidence. West group. 2003- 2004. P.206.
28. Gesetz über elektronische Register und Justikosten für Telekommunikation (ERJuKoG), BR-Drs. 339-01 // <http://www.netlaw.de> [žiūrėta 2008 12 06]
29. Gesetz über Rahmenbedingungen für elektronische Signaturen (SigG) vom 16 Mai 2001 und Verordnung zur elektronischen Signatur (SigV) vom 16. November 2001. // <http://bundesrecht.juris.de/bundesrecht/> [žiūrėta 2008 09 10]
30. Gesetz zur Änderung verwaltungsrechtlicher Vorschriften vom 21.08.2002 (BGBl) // <http://www.netlaw.de>, §3a. [žiūrėta 2008 12 01]
31. 2004 m. lapkričio 19 d. Komisijos komunikatas Tarybai, Europos parlamentui, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų bei regionų komitetams „Europos informacinės visuomenės uždaviniai po 2005 m.“ Briuselis, KOM(2004) 757 galutinis // http://www.europa.eu.int/information_society/eeurope/2005/doc [žiūrėta 2008 11 20]
32. 2004 m. lapkričio 19 d. Komisijos komunikatas Tarybai, Europos parlamentui, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų bei regionų komitetams „Europos informacinės visuomenės uždaviniai po 2005 m.“ Briuselis, KOM(2004) 757 galutinis // http://www.europa.eu.int/information_society/eeurope/2005/doc [žiūrėta 2008 11 20]
33. LOI no 2000-230 du 13 mars 2000 portant adaptation du droit de la preuve aux technologies de l'information et relative à la signature électronique, http://www.signelec.com/content/se/pays_europe/france/loi_13_mars_2000_html [žiūrėta 2008 11 20]
34. Reundschriften Nr. 14-2003 der Bundesnotarkammer vom 14.4.2003 // <http://www.netlaw.de> [žiūrėta 2008 12 06]

35. Rule 34 of the Federal Rules of Civil Procedure (2003) (incorporating the revisions that took effect Dec. 1, 2002). Legal Information Institute (<http://www.law.cornell.edu/rules/>) [žiūrėta 2008 11 20]

36. Statutory Instrument 2002 No. 318. The Electronic Signatures Regulations 2002, Article 2. // <http://www.legislation.hmso.gov.uk/si/si2002/20020318.htm> [žiūrėta 2008 10 06]

37. UNCITRAL Model Law on Electronic Commerce with Guide to Enactment 1996 with additional article 5 bis as adopted in 1998 // UNCITRAL Model Law with Guide to Enactment (1996), with additional article 5 bis as adopted in 1998 // <http://www.uncitral.org/english/texts/electcom/ml-ec.htm> [žiūrėta 2008 02 01]

38. (UNIFORM COMPUTER INFORMATION TRANSACTIONS ACT 2000 102 str. 10 p. // <http://www.law.upenn.edu/bll/archives/ulc/ucita/ucitaFinal00.htm> [žiūrėta 2008 03 24]

39. Uniform electronic evidence act // http://www.law.ualberta.ca/alri/ulc/current/eee_act.htm [žiūrėta 2008 03 24]

40. UNCITRAL pavyzdinis įstatymas dėl elektroninio parašo <http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/electcom/ml-elecsig-.pdf&prev=/search%3Fq%3DUNCITRAL%2BMODEL%2BLOW%2Bguide%26hl%3Dlt%26client%3Dfirefox-a%26rls%3Dorg.mozilla:lt:official%26sa%3DG&usg=ALkJrhjDqjcrWwQfHUz-UUJ20jG90EkGow> [žiūrėta 2008 10 06]

41. Zivilprozessordnung // [http://www.jusline.de/Zivilprozessordnung_\(ZPO\).html](http://www.jusline.de/Zivilprozessordnung_(ZPO).html), §292a. [žiūrėta 2008 11 20] Zivilprozessordnung // [http://www.jusline.de/Zivilprozessordnung_\(ZPO\).html](http://www.jusline.de/Zivilprozessordnung_(ZPO).html), §414, §286. [žiūrėta 2008 10 20]

Specialioji literatūra

42. Andrijauskas K. Lietuvos registų kūrimas – patikima investicija. <http://www.ivpk.lt/main-aktual.php?cat=61&n=1> . [žiūrėta 2008-03-19]

43. Cambridge Advanced Learner's Dictionary // <http://dictionary.cambridge.org/define.asp?key=23016&dict=CALD> [žiūrėta 2008 10 06]

44. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. // <http://www.autoinfo.lt/webdic/> [žiūrėta 2008 04 06];

45. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. IV leidimas. Red. Keinys S., Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000.

46. Developments in E-commerce Law - JISC Legal - Briefing Paper // <http://www.jisclegal.ac.uk/publications/ecommercelaw.htm> [žiūrėta 2008 10 21]
47. Driukas A., Jokūbauskas Č., Mikelėnas V. ir kt. Civilinio proceso kodekso komentaras. Antra dalis. Vilnius: Justitia, 2005.
48. Duomenys, informacija, žinios // [stud.vgtu.lt/users/files/dest/1602/1_duomenys, %20informacija.pdf](http://stud.vgtu.lt/users/files/dest/1602/1_duomenys,%20informacija.pdf) ;
49. DURANTI L. Diplomats: new users for old Science. Lanham, Maryland, and London, 1998.
50. Elektroninis dokumentas // www.mruni.lt/mru_lt_dokumentai/katedros/informuotikos_ir_statistikos_katedra/Paskaitu_medziaga/El.../el_dokumentas.pdf [žiūrėta 2008 11 27]
51. Elektroninio parašo įgyvendinimo ataskaita, // <http://epp.ivpk.lt/naujienos/?idi=30> [žiūrėta 2008 10 22]
52. Frequently Asked Questions on Legal issues in E-commerce (<http://www.cite.org.uk/>).
53. Garcia R. „Garbane In, Gospel Out“: Criminal Discovery, Computer Reliability and the Constitution. 38 U.C.L.A.L Review, 1043, 1043, 1084-84.
54. Įrodymų rinkimas ir įrodymo būdas, // http://ec.europa.eu/civiljustice/evidence/evidence_hun_lt.htm [žiūrėta 2008 11 23]
55. Lamanauskas T. „Elektroninio parašo įstatymas Lietuvoje: privalumai ir trūkumai“ // www.itc.tf.vu.lt/doc/mokslas/epil.doc [žiūrėta 2008 08 10]
56. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. T.1. Justitia, Vilnius, 2004.
57. Larry P. English. Improving Data Warehouse and Business Information Quality: Methods for Reducing Costs and Increasing Profits. John Wiley & Sons, 1999, P. 544.
58. E. Laužikas, V. Mikelėnas, V. Nekrošius. Civilinio proceso teisė. I tomas. Vilnius: Justitia, 2003;
59. Nekrošius V. Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės. Vilnius: Justitia, 2002, P.108.
60. Redman T. Data Quality: The Field Guide. Digital Press, 2001, P. 256.
61. Susan J. Silvernail. Electronics Evidence: Discovery in the Computer Age. Journal of Science & Technology Law. Boston university, P. 176, 177. May 1997. // <http://www.bu.edu/library/>, P. 4.
62. Tarptautinių žodžių žodynas // Vyriausioji enciklopedijų redakcija, Vilnius, 1985, P. 119 ;

63. Teisinė nuomonė // https://www.eparasas.lt/lit/TeisininkasRytis_Cesna/215
[žiūrėta 2008 10 06];

64. Vaitkevičienė R. „Elektroninių duomenų naudojimo civiliniame procese galimybės“, // Justitia 2005 m. Nr. 4 (58);

65. Vitkevičiūtė G., „Kiekvienas notaras turės elektroninį parašą“
// <http://www.notarai.lt/default.aspx?item=aktual&id=11866> [žiūrėta 2008 10 30]

Teismų praktika

66. Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. gruodžio 12 d. nutartis civilinėje byloje Ž. Budros IĮ „Sėkmės sistemos“ v. UAB „Lietuvos telekomo verslo sprendimai“ ir AB „Lietuvos telekomas“ Nr. 3K-3-1326/2001 ir 2003 m. sausio 13 d. nutartis civilinėje byloje Ž. Budros IĮ „Sėkmės sistemos“ v. UAB „D.B.S. Pte. Ltd.“ Nr. 3K-3-35/2003.

67. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2001 m. kovo 21 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Telegausa“ v. „Tele2“ Nr. 2-130-45/2005

68. Vilniaus miesto 1-osios apylinkės teismo 2006 m. balandžio 25 d. sprendimas civilinėje byloje VĮ „Klasikos projektai“ v. UAB „BTSK“, Nr. 2-187-656/2006.

69. Kretingos rajono apylinkės teismo 2007 m. balandžio 28 d. sprendimas civilinėje byloje UAB „Arijus“ v. D.G. Nr. [2-91-474/2008](#).

70. Klaipėdos apygardos teismo 2008 m. spalio 15 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Arijus“ v. D.G. Nr. 2A-680-253/2008.

71. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo teismo 2006 m. kovo 6 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Simon Louwerse International Transport“ v. UAB „Dinaka“ Nr. 3K-3-169/2006.

72. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo teismo 2007 m. balandžio 3 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Ūkio banko investicinė grupė“ v. G. B.

73. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo teismo nutartis civilinėje byloje G.B. prieš Lietuvos-Vokietijos įmonę „Laigebu“ Nr. 3K-3- 970/2003

74. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo teismo 2006 m. gruodžio 20 d. nutartis civilinėje byloje TŪB „Mitnijos investicija“ v. Kauno miesto savivaldybės administraciją Nr. 3K-3-677/2006

75. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo teismo 2007 m. vasario 5 d. nutartis civilinėje byloje A.D. v. AB banką „Hansabankas“ Nr. 3K-3-31/2007

76. Europos Teisingumo teismo sprendimas civilinėje byloje Nr. T-216/05 2007 m. gegužės 22 d. <http://curia.europa.eu/jurisp/cgi-in/form.pl?lang=lt&newform=newform&alljur=alljur&jurcdj=jurcdj&jurtpi=jurtpi&jurtfp=jurtfp&alldocrec=alldocrec&docj=docj&docor=docor>

[&docop=docop&docav=docav&docsom=docsom&docinf=docinf&alldocnorec=alldocnorec&docnoj=docnoj&docnoor=docnoor&typeord=ALL&docnodecision=docnodecision&allcommjo=allcommjo&affint=affint&affclose=affclose&numaff=&ydatefs=&mdatefs=&ddatefs=&ydatefe=&mdatefe=&ddatefe=&nomusuel=&domaine=&mots=elektroninis&resmax=100&Submit=Ie%C5%A1koti](#) [žiūrēta 2008 11 23]

77. Siemens Solar Indus v. Atlantic Richfield Co., Nr. 93 Civ. 1126 (LAP), 1994 WL 86368, at 99,162 (S.D.N.Y. March 16), 1994

78. National Unijon Electric Corp. v. Matsuschita Electric Industrial Co., 494 F. Supp. 1257, 1258, 1262 (E.D. Pa. 1980).

SANTRAUKA

Pagrindinės sąvokos: elektroninė informacija, elektroniniai duomenys, rašytinis įrodymas, elektroninis įrodymas, elektroninis dokumentas, elektroniniai pinigai, galiniai įrenginiai, elektroninis parašas, originalas ir kopija.

Santraukos turinys: naujosios ryšių ir informacinės technologijos daro vis didesnę įtaką tiek viešiesiems, tiek privatiniam santykiams. Tobulėjant komunikavimo, sandorių sudarymo būdams, tampa reikalingas ir modernesnių pažiūrų teisinis reglamentavimas. Civilinių santykių subjektai didelę dalį savo interesų įgyvendinimo perkelia į elektroninę erdvę, o tam, kad kilus teisiniui ginčui galėtų apginti savo reikalavimus, paremtus elektroniniais duomenimis, valstybė turėtų iš anksto papildyti teisės aktų bazę novatoriškomis nuostatomis.

Lietuvos Respublikos teisės aktuose aiškus elektroninių įrodymų apibrėžimas nėra suformuluotas; trūksta teisinio aiškumo dėl kai kurių dokumentų formos, tačiau nekyla jokių kliūčių kaip įrodymus naudoti Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse įvardytus dokumentus, perduotus telekomunikacijų galiniais įrenginiais.

Elektroninių dokumentų popierinė kopija paprastai yra laikoma tinkamu rašytiniu įrodymu, todėl jai taikomos rašytinius įrodymus reglamentuojančios teisės normos. Elektroniniai dokumentai, pasirašyti elektroniniu parašu, nekelia jokių abejonių dėl jų naudojimo teisminiuose ginčiuose ir, atsižvelgiant į technologinio neutralumo, funkcinio ekvivalentiškumo, elektroninės formos nediskriminavimo ir kitus principus, vienareikšmiškai priskiriami prie rašytinių įrodymų.

Kai kurie elektroniniai duomenys dėl savo specifinių savybių negali būti perkeltami į popierinę formą ir prilyginami rašytiniams įrodymams, todėl būtų tikslinga išskirti atskirą elektroninių įrodymų rūšį, į kurią patektų tokie įrodymai kaip programinės įrangos kodai arba sąsajos tarp dviejų tinklapių, kurių paskirtį bei funkcionalumą galima atskleisti tik jų funkcionavimo terpėje.

Teisinio tikrumo trūkumą kompensuoja vis sparčiau besiformuojanti teismų praktika, kadangi teisėjams paliekama pakankamai didelė laisvė vertinti elektroninių įrodymų leistinumą, remiantis protingumo, laisvo įrodymų vertinimo ir kitais principais.

SUMMARY

Subject terms:

Electronic information, Electronic data, Written evidence, Electronic evidence, Electronic document, Electronic money, Rearmost gears, Electronic signature, Original, Copy.

Summary:

Modern communication and information technologies make more and more influence in public and private relations. More modern attitude of juridical regulation becomes necessary because of improvement of communication and contracts conclusion methods. Civil case parties translocate big part of their actualize interests to electronic space. Government should supplement beforehand legislation data base with innovative provisions, that, if judicial disputes appear, civil law parties would be able to defend their demands.

In legislation of Republic of Lithuanian is no clear definition of electronic evidence stated. There is not enough juristic legibility for some documents form, but there are no indeterminations how to use documents, which are named in civil code of Republic of Lithuania and are transmitted by telecommunication rearmost gears, as evidence.

Paper copy of electronic document is treated as qualified written evidence therefore written evidence regulation rules are invoked. Electronic documents signed by electronic signature has no uncertainty by using them in judicial disputes and by taking into consideration technological neutrality, functional equivalence, non-discrimination of electronic form and other tenets, are attributed to written evidences.

Some electronic data can not be transmitted to paper form and equated to written evidences because of their specific characteristic therefore would be expedient to excerpt separate electronic evidence type in which would be possible to place such evidence as software codes or link between two sites whom destination and functionality is possible to disclose only in their functioning environment.

Lac of legal reliability is compensated by apace growth of case law because fairly big area for qualifying electronic evidence admissibility imposed to judges invoking tenets of reasonableness, evidence assessment at ease and others.